

**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**RESİM ANASANAT DALI**

**19. VE 20. YÜZYIL AVRUPA RESİM SANATINDA KENTTE**  
**MEKÂN BETİMLEMELERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SİNEM ŞENER**

**BALIKESİR, 2022**



**T.C.  
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
RESİM ANASANAT DALI**

**19. VE 20. YÜZYIL AVRUPA RESİM SANATINDA KENTTE  
MEKÂN BETİMLEMELERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SİNEM ŞENER**

**TEZ DANIŞMANI**

**PROF. DR. ELİF ÇİMEN**

**BALIKESİR, 2022**

**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEZ ONAYI**

Enstitümüzün Resim Anasanat Dalı'nda 201812543002 numaralı Sinem ŞENER hazırladığı 19. Ve 20. Yüzyılda Kentte Mekân Betimlemeleri konulu YÜKSEKLİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca ..... tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Elif ÇİMEN

İmza

Üye Doç. Dr. Duygu SABANCILAR İŞİTİN

İmza

Üye Doç. İsmail TETİKÇİ

İmza

.../.../...

Enstitü Onayı

## ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

..../..../20...

Sinem ŞENER

## ÖNSÖZ

Teknolojik gelişme ve küresel sürecin yarattığı yaşamsal karmaşa, kent profiline de günlük yaşamın atmosferini oluşturmuştur. Toplumda; ekonomik, kültürel ve yaşam mücadelesi kentin içinde karmaşayı meydana getirmiştir. Bu tez çalışmasında, geçmişten günümüze kent ve günlük yaşamdan örnekler verilmiştir. Öncelikle kent, kentleşme, kentsel mekân, kentlileşme ve günlük yaşam kavramları üzerinde durulmuş, günlük yaşam ve kentin resim sanatını nasıl etkilediğine değinilmiştir.

Gerçekleştirdiğim bu çalışma sürecinde gösterdiği yol, katkıları için danışmanım Sayın Prof. Dr. Elif ÇİMEN'e, Arş. Gör. Altay ALDOĞAN'a, ve maddi ve manevi bütün desteklerini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

**BALIKESİR, 2022**

**SİNEM ŞENER**

## ÖZET

### 19. VE 20. YÜZYIL AVRUPA RESİM SANATINDA KENTTE MEKÂN BETİMLEMELERİ

**ŞENER, Sinem**

**Yüksek Lisans Tezi, Resim Anasanat Dalı**

**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Elif ÇİMEN**

**2022, 88 Sayfa**

Bir yerleşme biçimi olan kent, toplumların gelişme sürecinde değişimlerin yaşandığı ve ihtiyaçların karşılandığı (barınma, dinlenme, çalışma gibi) birimlerdir. İlk çağlardan beri büyüyen kent, yaşamdan etkilenmiştir. Kentlerdeki yaşayış biçimi, düşünce yapısı ve ekonomisi kentlerin formunu oluşturmuştur. Sanayileşme ile kentte nüfus artmış ve kentlileşme dünyaya hâkim olmuştur. Nüfus artışı ile birlikte modern hayatın getirdiği sorunlar (savaşlar, teknolojik gelişmeler, ekonomi gibi) doğrudan ya da dolaylı yoldan insanları etkilemiştir. Sürekli artan kent nüfusu yaşamın getirdiği sosyolojik, politik ve kültürel olgular sanata da yansımıştır. 20. yüzyılda kentlerde görülen değişim toplumdaki yaşam biçimlerine ve sanat alanında yeniliklere kapı açmıştır. Her dönemin sanatçısı kenti farklı yorumlamıştır. Böylece kent imgesinin resme yansımaları akımlarla değişime uğramıştır. Bu çalışmada 19. ve 20. yüzyıl kent yaşamı hakkında bilgi verilmiş; kentlileşme, günlük yaşam, mekân ve kenti oluşturan öğeler (meydanlar, meydandaki yapılar, köprüler ve demiryolları) araştırılmıştır. Kent tanımı yapılmış ve eleştirel tavra sahip olan birçok sanatçı tarafından yorumlanan kentin resim sanatıyla etkileşimi ve kentli bireylerin sanatla ilişkisi incelenmiştir. Son bölümde, 19 ve 20. yüzyılın kentli sanatçılarının çalışmalarındaki köprü, meydan, meydandaki yapı, demiryolu ve fabrika öğelerini ele alışı incelenmiştir. Kent, kendi sanat anlayışlarıyla ve yaşadıkları dönemin içinde bulunduğu koşullarla değerlendirilmiş ve farklı bakış açılarıyla yorumlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Kent, Mekân, Günlük Yaşam, Sanat

## **ABSTRACT**

# **SPATIAL PORTRAYALS OF THE CITY IN THE 19TH AND 20TH CENTURY EUROPEAN ART OF PAINTING**

**ŞENER, Sinem**

**Master Thesis, Painting Department**

**Thesis Advisor: Prof. Dr. Elif ÇİMEN**

**2022, 88 Sayfa**

The city that is a form of settlement is a unit in which changes take place and needs such as accommodation, recreation, and working are met in the development process of societies. The city that grew since the First Age was influenced by life. The living style, the structure of thinking, and the economy of cities constituted the form of cities. Along with industrialization, the population increased in the city, and urbanization dominated the world. Along with the population increase, problems accompanying modern life (wars, technological developments, economy, and so on) affected human beings either directly or indirectly. The constantly growing urban population besides sociological, political, and cultural phenomena presented by the life had implications also on the art. The change observed in cities in the 20<sup>th</sup> century opened the door for lifestyles in society and novelties in the field of art. The city was interpreted differently by the artist of each epoch. Thus, the reflection of the city image in the painting changed along with art movements. This study provided information about city life in the 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> centuries and researched the urbanization, daily life, space, and elements forming the city (squares, structures in squares, bridges, and railways). Moreover, the city was defined, and the interaction between the art of painting and the city, which was interpreted by numerous artists who had critical attitudes, was analyzed as well as the relationship of urbanites with the art.

**Key Words:** City, Space, Daily Life, Art



# İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ .....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT .....	v
İÇİNDEKİLER .....	vi
RESİMLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
<b>1. GİRİŞ.....</b>	<b>1</b>
1.1. Araştırmanın Problemi .....	2
1.2. Araştırmanın Amacı .....	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	2
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları .....	3
1.6. Tanımlar .....	3
1.6.1. Kent .....	3
1.6.2. Mekân.....	5
1.6.3. Günlük Yaşam.....	8
<b>2. İLGİLİ ALANYAZIN.....</b>	<b>11</b>
2.1. Kuramsal Çerçeve .....	11
2.1.1. 19. ve 20.Yüzyılda Kent ve Sanat Anlayışı .....	11
2.1.1.1. Kent ve Kentli Anlayışındaki Değişimler .....	11
2.1.1.2. Kentin Gelişiminde Önemli Rol Oynayan Mekânlar.....	13
2.1.1.2.1. Köprü.....	13
2.1.1.2.2. Meydanlar ve Çevresindeki Yapılar.....	14
2.1.1.2.3. Demiryolları ve Trenler.....	16
2.1.1.3. Kentli Birey Ve Sanat İlişkisi .....	17
2.1.1.4. Sanayi Devrimi ve Sanata Yansıması .....	32

2.1.1.5. Kentler, Savaşlar ve Sanat.....	37
2.2. İlgili Araştırmalar .....	43
2.2.1. Kentli Sanatçıların Köprü, Meydan, Meydandaki Yapı, Demir Yolu Ögelerini Ele Alışı.....	43
2.2.1.1. Alfred SISLEY .....	43
2.2.1.2. Pierre-Auguste RENOİR.....	44
2.2.1.3. Gustave CAILLEBOTTE.....	45
2.2.1.4. Claude MONET .....	46
2.2.1.5. Vincent Van GOGH.....	48
2.2.1.6. Camille PISSARRO .....	49
2.2.1.7. Pierre BONNARD .....	50
2.2.1.8. Robert DELAUNAY .....	51
2.2.1.9. Ernst Ludwig KİRCHNER .....	52
2.2.1.11. Max BECKMANN.....	54
2.2.1.12. Robert RAUSCHENBERG.....	55
<b>3. YÖNTEM.....</b>	<b>57</b>
<b>4. BULGULAR VE YORUMLAR.....</b>	<b>58</b>
4.1. Sanatsal Uygulamalar.....	58
4.1.1. Tuval Üzerine Çalışmalar .....	59
4.1.2. Kâğıt Üzerine Çalışmalar .....	62
4.1.3. Video Çalışmaları.....	74
<b>5. SONUÇ .....</b>	<b>77</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>79</b>

## RESİMLER LİSTESİ

<b>Resim 1.</b> Roma Merkezinin Haritası, Forum Holitorium ve Forum Boarium.....	4
<b>Resim 2.</b> Paris, Fransa .....	5
<b>Resim 3.</b> Londra, Tower Bridge (Kule Köprüsü) .....	6
<b>Resim 4.</b> Galerie Vivien Paris .....	7
<b>Resim 5.</b> Çiçek Pasajı, İstanbul .....	8
<b>Resim 6.</b> Sinem Şener, İsimsiz, 2019 .....	10
<b>Resim 7.</b> Sinem Şener, İsimsiz, 2018 .....	10
<b>Resim 8.</b> Tower Bridge (Kule Köprü) .....	13
<b>Resim 9.</b> Trajan Forum .....	14
<b>Resim 10.</b> İstanbul Taksim Meydanı .....	15
<b>Resim 11.</b> İngiltere, Trafolar Meydanı .....	15
<b>Resim 12.</b> Stockton & Darlington Demiryolu, 1825 .....	17
<b>Resim 13.</b> Rembrandt van Rijn, Gece Devriyesi, T.Ü.Y.B. 363x437 cm, 1642 .....	18
<b>Resim 14.</b> Johannes Vermeer, Delf Manzarası, T.Ü.Y.B. 96,5x115,7 cm, 1660-61.....	18
<b>Resim 15.</b> Giovanni Antonio Canal, Canaletto, T.Ü.Y.B. 49,6x73,6 cm, 1716-68 .....	19
<b>Resim 16.</b> Hubert Robert, Eski Köprü, T.Ü.Y.B. 76,2 x 100,3 cm, 1760.....	19
<b>Resim 17.</b> Caspar David Friedrich, Bulutların Üzerinde Yolculuk, T.Ü.Y.B. 95x75cm, 1818.....	20
<b>Resim 18.</b> Claude Monet, İzlenim: Gün Doğumu, T.Ü.Y.B. 48 x 63cm, 1874 .....	21
<b>Resim 19.</b> James Abbott McNeill Whistler ,Nocture: Mavi ve Altın Eski Battersea Köprüsü, T.Ü.Y.B. 68,3x51,2 cm 1872-75 .....	22
<b>Resim 20.</b> Edvard Munch, Çılgılık, T.Ü.Y.B. 91x73,5cm, 1893 .....	23
<b>Resim 21.</b> Edward Hopper, Pazar, T.Ü.Y.B. 86,36 x 73,66 cm, 1926.....	24
<b>Resim 22.</b> Pablo Picasso, Guernica, T.Ü.Y.B. 349x776cm, 1937.....	24
<b>Resim 23.</b> Hannah Höch, Mutfak Bıçağı İle Kesilmiş Almanya'nın Son Weimar Bira Göbeği Kültürel Dönemi, T.Ü.K.T. 1919 – 1920 .....	25
<b>Resim 24.</b> Robert Rauschenberg, Kara Borsa, A.Ü.K.T ve Enstalasyon, 125,7x149cm, 9x10,2cm, 1961 .....	26
<b>Resim 25.</b> Sör Eduardo Paolozzi, Bash, Serigrafi 74,3x49,5cm, 1971 .....	28
<b>Resim 26.</b> Malcolm Morley, Güvenlik Sizin İşiniz, T.Ü.Y.B., 1971 .....	29
<b>Resim 27.</b> Marcel Duchamp, Çeşme, Enstalasyon 61x36x48cm, 1917 .....	30
<b>Resim 28.</b> Chris Burden, Shoot Performansı, 1971 .....	31

<b>Resim 29.</b> Anselm Kifeer, Lilith, T.Ü.K.T. 380x560 cm, 1987-90 .....	32
<b>Resim 30.</b> Barrow Hematite Çelik Sanayi 1877 .....	33
<b>Resim 31.</b> Mario Sironi, Bacalı Kentsel Peyzaj, T.Ü.Y.B. 49x67cm, 1921 .....	35
<b>Resim 32.</b> Umberto Boccioni, Bir Bisikletçinin Dinamizmi, T.Ü.Y.B. 70x95cm, 1913 .	36
<b>Resim 33.</b> Vladimir Tatlin, Letatlin, Enstalasyon, 1930 .....	37
<b>Resim 34.</b> George Gorz. Almanya’da Bir Kış Masalı, K.Ü.K.T. 50.8x36cm, 1918 .....	40
<b>Resim 35.</b> Max Beckmann, Eve Dönüş, Litografi 715x580mm, 1919.....	41
<b>Resim 36.</b> Max Beckmann, Gece, Litografi 63,4x 41,7 cm 1919 .....	41
<b>Resim 37.</b> Ernst Ludwig Kirchner, Toplular, T.Ü.Y.B.140x150 cm 1915.....	42
<b>Resim 38.</b> Argentiul’ de Yaya Köprüsü, T.Ü.Y.B. 39x60cm, 1872.....	43
<b>Resim 39.</b> Grands Bulvarı, T.Ü.Y.B. 52,1x63,3cm, 1875.....	44
<b>Resim 40.</b> Avrupa Köprüsü, T.Ü.Y.B.125x181cm 1876.....	45
<b>Resim 41.</b> Saint-Lazare, Garı, T.Ü.Y.B. 75x105cm, 1877.....	46
<b>Resim 42.</b> Trinquetaille Köprüsü, T.Ü.Y.B.72,5x91,5 cm 1888 .....	48
<b>Resim 43.</b> Sabah, Bulutlu Bir Gün, Rouen.T.Ü.Y.B.54.3x65.1cm, 1896 .....	49
<b>Resim 44.</b> Pont des Arts, T.Ü.Y.B. 70x55cm, 1905 .....	50
<b>Resim 45.</b> Eyfel Kulesi, T.Ü.Y.B. 202x138cm, 1911 .....	51
<b>Resim 46.</b> Halle’de Kırmızı Kule, T.Ü.Y.B. 120X92cm, 1915 .....	52
<b>Resim 47.</b> Kent, T.Ü.Y.B. 100x102cm, 1917/18 .....	53
<b>Resim 48.</b> Demir Köprü (Frankfurt Manzarası), T.Ü.Y.B. 120x84,5cm, 1922 .....	54
<b>Resim 49.</b> Estate, T.Ü.K.T. 243.8x177.3cm, 1963 .....	55
<b>Resim 50.</b> İsimsiz, T.Ü.K.T 100x70cm, 2019 .....	59
<b>Resim 51.</b> İsimsiz, T.Ü.K.T 100x75cm, 2019 .....	59
<b>Resim 52.</b> İsimsiz, T.Ü.K.T. 100x70cm, 2019 .....	60
<b>Resim 53.</b> İsimsiz, T.Ü.K.T. 80X60 cm 2019 .....	60
<b>Resim 54.</b> İsimsiz, T.Ü.K.T. 80x60cm, 2019 .....	61
<b>Resim 55.</b> İsimsiz, K.Ü.L.B. 30x25cm, 2019.....	62
<b>Resim 56.</b> İsimsiz K.Ü.L.B. 30x25 cm 2019 .....	62
<b>Resim 57.</b> İsimsiz, K.Ü.L.B.30X25cm, 2019 .....	62
<b>Resim 58.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24cm, 2019.....	63
<b>Resim 59.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	63
<b>Resim 60.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	63
<b>Resim 61.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	64
<b>Resim 62.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	64

<b>Resim 63.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	64
<b>Resim 64.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	65
<b>Resim 65.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	65
<b>Resim 66.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	65
<b>Resim 67.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	66
<b>Resim 68.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	66
<b>Resim 69.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	66
<b>Resim 70.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	67
<b>Resim 71.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	67
<b>Resim 72.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	67
<b>Resim 73.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	68
<b>Resim 74.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	68
<b>Resim 75.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	68
<b>Resim 76.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	69
<b>Resim 77.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	69
<b>Resim 78.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	69
<b>Resim 79.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	70
<b>Resim 80.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	70
<b>Resim 81.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	70
<b>Resim 82.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	71
<b>Resim 83.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	71
<b>Resim 84.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	71
<b>Resim 85.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	72
<b>Resim 86.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	72
<b>Resim 87.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019.....	72
<b>Resim 88.</b> İsimsiz, K.Ü.K.T. 120x144cm, 2019.....	73
<b>Resim 89.</b> Büyük Şehir, Video, 2019 .....	74
<b>Resim 90.</b> Gölgeler, Video, 2019 .....	75
<b>Resim 91.</b> Memnuniyetsizlik, Video, 2019 .....	76

## KISALTMALAR LİSTESİ

<b>Bkz</b>	: Bakınız
<b>Cm</b>	: Santimetre
<b>Çev</b>	: Çevirmen
<b>Ed</b>	: Editör
<b>M</b>	: Metre
<b>K.Ü.Y.B.</b>	: Kâğıt Üzerine Yağlı Boya
<b>K.Ü.L.B.</b>	: Kâğıt Üzerine Linol Baskı
<b>K.Ü.K.T.</b>	: Kâğıt Üzerine Karışık Teknik
<b>T.Ü.Y.B.</b>	: Tuval Üzerine Yağlı Boya
<b>A.Ü.K.T.</b>	: Ahşap Üzerine Karışık Teknik

# 1. GİRİŞ

İnsanlığın kentlerde ya da yerleşik düzende yaşaması, tarımın başlaması ile ortaya çıkmıştır. Toplumların avlanmadan tarıma, daha sonra yazıya geçerek oluşturduğu kentlerden günümüzdeki kentlere ulaşmalarında iş bölümü, sınıf ve katmanlaşma, uzmanlaşma, bilimsel gelişmeler, ticaret ve sanayileşme, teknolojik ve sosyoekonomik gelişmelerin payı olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Kent kavramı, ortaya çıkışından günümüze kadar incelendiğinde ise birçok farklı anlayış ile karşı karşıya gelinir. Günümüzde kent profiline teknolojik gelişme ve küresel sürecin yarattığı yaşamsal karmaşası günlük yaşamın atmosferini oluşturur.

Araştırmada, 19. ve 20. yüzyılda günlük yaşam, kent, kentin gelişimi değişimin sanata ve sanatçıya etkisi ele alınmıştır.

Araştırma, üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, araştırmanın kuramsal alt yapısını oluşturan kent, mekân ve günlük yaşam tanımları araştırılmıştır.

İkinci bölümde, kentin değişimi, gelişimi ve sanata etkileri araştırılmıştır. Mekânlar ele alınarak köprüler, meydanlar ve demiryolları incelenmiştir. İnsanlığı büyük ölçüde etkileyen Sanayi devrimi ve savaşların sanata ve sosyal yaşama etkileri araştırılmıştır.

Araştırmanın, üçüncü bölümünde 19. ve 20. yüzyılda Avrupalı ve Amerikalı sanatçıların çalışmaları yorumlanarak incelenmiştir. Çalışmalarda kentin ve mekânların yorumlanması kent öğelerinin çalışmalardaki yeri ve konumlandırılması mekânsal değişimlerle gelen kentin yapısındaki değişim ve ilerleyen süreçte sanat akımlarıyla gelen farklı teknik ve malzeme kullanımları sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

### **1.1. Araştırmanın Problemi**

Bir devinim halinde olan kent, kamusal alanlardaki günlük yaşam döngüsü ile resim sanatında bir hareketlilik ve dönüşüm kazandıran etmenlerin başında gelmektedir. Kent, yaşamdaki teknolojik gelişmeleri ve küreselleşme sürecinin yarattığı sosyal ve ekonomik yakınlaşmaların etkisini, karmaşasını, günlük yaşamın içinde bizlere gösterir. Toplum içerisinde ekonomik, kültürel ve sosyal mücadele, kentin içindeki karmaşayı ortaya çıkarır. Kent, insanlığın ilk evresinden günümüze kadar uzanan bir süreçtir. Kentlerin ortaya çıkışı uygarlıklara dayanmaktadır.

Kentleşme; gelişme, büyüme ve modernleşme gibi bir değişim sürecini anlatan kavramdır. Kent, yapılan sanatsal etkinliklerle kentsel yaşamı ve kentliyi etkileme sorumluluğunu yerine getirmeye devam etmektedir. Araştırmada öncelikle kent, kentleşme, kentsel mekân, kentlileşme ve günlük yaşam kavramları üzerinde durularak, günlük yaşam resimlerinin, resim sanatını nasıl etkilediği ve gelişimine olan katkılarına değinilmiştir.

### **1.2. Araştırmanın Amacı**

Sanatsal retim süreci içerisinde sanatçı; sosyal, kültürel, ekonomik ve ideolojik olgulardan etkilenen bir bireydir. Bu olguların içeriğini oluşturan unsurlardan biri de kent ve günlük yaşamdır. Araştırmanın amacı, kent ve günlük yaşamın sanata yansımalarını incelemektir.

### **1.3. Araştırmanın nemi**

19. yüzyıldan, günümüz ağdaş resim sanatına kadar günlük yaşam ve kent olgusu farklı şekillerde sanat eserlerinde vurgulanmıştır. Bu doğrultuda halen gelişmekte olan kent olgusu ve günlük yaşam, kendine özgü unsurlarıyla (kafeler, toplu taşıma araçları, vb.) ele alınmıştır.

### **1.4. Araştırmanın Varsayımları**

Kent hayatı toplumsal gelişme sürecini yansıtan en önemli birimlerdenidir. Bu sebeple kent; sosyolojik, politik ve kültürel olgularla sıkı bir ilişki içerisinde olmakla



birlikte sanat alanında yaşanan dönüşümlerin de görülebildiği bir alan olarak değerlendirilmektedir.

### **1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları**

Araştırma, 19. ve 20. yüzyılda kent ve günlük yaşam ele alınmak üzere sınırlandırılmıştır. Gelişmekte olan kentin içinde yaşadığı toplumun üzerindeki etkisi ve batı sanatına yansımaları incelenmiştir.

### **1.6. Tanımlar**

#### **1.6.1. Kent**

Kent bilimi terimleri sözlüğüne göre kent aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır;

“Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi (Keleş, 1998, s.75).”

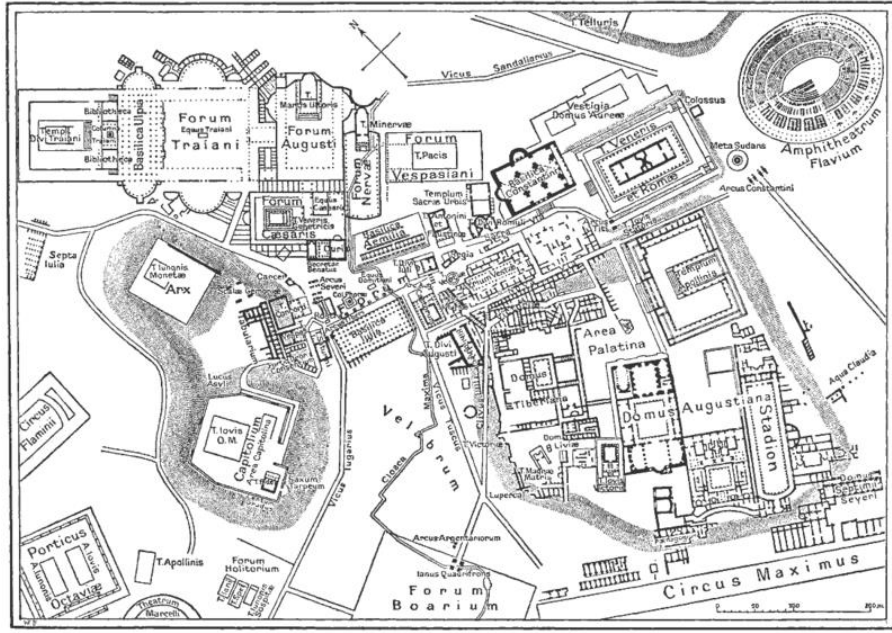
Zaman ilerledikçe toplumda kültür, din, dil, ırk değişimleri yaşanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde farklı toplumların farklı dönemlerinde; kültürel, sosyal, ekonomik ve ideolojik yapılarında değişimler yaşanmaktadır. Toplumun değişmesi kenti de etkiler ve kentler de değişmiştir. Toplumlarda yaşanan bu değişimler kentlerin fiziki özelliklerine de yansımıştır (Lynch, 2014, s.2). Şehir plancısı Kevin Lynch kenti şu şekilde tanımlamaktadır; “Çok çeşitli sınıf ve karakterlere sahip milyonlarca insan tarafından algılanabilen ve hatta zevk alınan bir nesne olmanın ötesinde, yapısını kendilerince sebeplere göre sürekli geliştiren pek çok yaratıcının da ürünüdür (Lynch, 2014, s.2).”

İnsanların faaliyetlerinde kente devinim kazandıran günlük yaşamın kolaylığı, değişimi ve dönüşümü etkileyen etmenlerin başında gelmektedir. Günlük yaşam, kentlerin gelişiminde ve değişiminde, kente dair yeniliklerin farkına varma çabası açısından bir kolaylık sağlamaktadır.

Mimar, sanat tarihçisi ve şehir plancısı Leonardo Benevolo; Eski Çağ’larda kentin ortaya çıkışını şu şekilde açıklamaktadır; “M.Ö. üçüncü ve ikinci binlere Mezopotamya ile Nil, İndus ve sarı ırmak vadilerinde verimli tarım ürünlerinin

biriktirilmesi ve fazlasının takas edilmesi için bir komuta merkezi olarak ortaya çıkmıştır (Benevolo, 1995, s.20).”

Antik Yunan’da “açık kent” sisteminde, kent parçalardan oluşan bir bütünü oluşturuyordu. Roma’da ise yapısında çok sayıda kentin birleştiği ve şehrin genişlediği görülmüştür. (Benevolo, 1995, s.21,22). Resim 1’de Roma İmparatorluk merkezinin kroki haritası görülmektedir. Kentin yapısını oluşturan Forumlar iç içe geçerek büyük bir kenti oluşturmaktadır.



**Resim 1. Roma Merkezinin Haritası, Forum Holitorium ve Forum Boarium**

**Kaynak: (http-1)**

Sürekli ilerleyen ve gelişen kentlerde 14. ve 15. yüzyılda yeni bir düzen ortaya çıkmış, caddeler bir merkeze bağlanmış ve kentsel kompozisyonlar oluşturulmuştur. 19. yüzyıl kentlerine bakıldığında bir genişleme görülmektedir. Kentte sosyal ve kültürel faaliyet alanları artmıştır (Gökgür, 2017, s.29). Yazar Peter Bishop modern kent ile ilgili “Modern kent on dokuzuncu yüzyılın buluşuydu (Bishop, 2008, s.127)” demiştir. Sanayi devrimi sonrasında kentte önemli ve hızlı değişimler yaşanmıştır. Sanayi devrimi ile yeni üretim teknikleri ve tarımda makineleşme artmıştır. 19. yüzyılda, sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmeler, modernizmin önemli yapı taşlarıdır. 20. yüzyıla gelindiğinde kent, yaşamın hızlandığı ve kalabalıkların arttığı bir yapıdadır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknolojinin kentte yoğun olarak kullanımı artmıştır. Modern şehirde klasik kent görüntüsünden uzaklaşmış büyük yapılar inşa edilmiş, otoyollar genişlemiş, alışveriş merkezleri artmıştır (Gökgür, 2017, s.32). Resim 2’de görüldüğü gibi, 21. yüzyılda gelişen kuleler ve yapılar kentte modern bir görünüm katmış ve klasik kent görüntüsünden uzaklaşmıştır.



**Resim 2. Paris, Fransa Kaynak: (http -2)**

### **1.6.2. Mekân**

Mimarlık sözlüğünde mekân şöyle tanımlanmaktadır: İnsanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun. (Hasol, 1998, s.306).” Felsefe sözlüğünde mekânın tanımı ise şöyle yapılmaktadır;

“Var olanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük. Boşluk, hiçlik durumu, sınırsız ortam, sonsuz büyüklük, kap ya da hazne. Üç boyutlu, yani eni, boyu ve derinliği olan hacim. Yer kaplama (Cevizci, 1999, s.583).”

Mekânın tanımında her alanda açıklamalar ve tanımlamalar farklılık göstermektedir. Tarih boyunca mekân, sürekli değişime uğramıştır. İnsanlar kentin içinde ve günlük yaşamlarında mekânın oluşumunu etkilemişlerdir (Http-3, Hasol,

2008, s.1). İnsanların etkileşim halinde olduğu mekânlar, kentsel mekân ve yeni toplumsal mekânlardır.

Kentsel mekânlar, Doğan Hasol'a (Http-3: 2008, s.1) göre "Doğal ve yapılaşmış çevrenin oluşturduğu bir algı alanı, bir mimarlık ürünüdür." Kentsel mekân ve kentlilik bilinci Sanayi Devriminden sonra gelişmiş, kentsel mekânların oluşmasında artış yaşanmıştır. Apartmanlar, köprüler, fabrikalar kentin içinde mekânlar oluşturmuştur (Http-3: Hasol, 2008, s.1). Resim 3'de 20.yüzyıl kent oluşumunda, köprü'nün ve binaların yapımı, kentin modernleşme yolunda ilerlemesi hakkında fikir vermektedir.



**Resim 3. Londra, Tower Bridge (Kule Köprüsü) Kaynak: (http-4)**

Endüstrinin büyümesi ve demirin kullanım alanının artması ile demir, tren rayları dışında, iç mekân yapılarında da kullanılmaya başlanmış, pasaj gibi insanın sürekli etkileşim halinde olduğu mekânlar ortaya çıkmıştır. Kentin iç mekânı olarak kabul edilen pasajlar, kültürel ve ilgi çekici bir yapı oluşturur. Yazar Walter Benjamin'in "Pasajlar" kitabında pasajlar aşağıda tanımlanmıştır.

"Endüstriyel lüksün yeni bir buluşu olan bu pasajlar, bina kitlelerinin arasından uzanan, üstleri cam kaplı, mermer duvarlı geçitlerdir iki yanında en şık dükkânlar uzanır; bu nedenle böyle bir pasaj, küçük bir kent, dahası küçük bir dünyadır (Benjamin, 2019, s.88)."

Pasajlar kentteki insanlar için önemli bir kültürlenme, sosyalleşme ve alışveriş yapma alanlarıdır. İçinde dükkânları, kafeleri, sinema salonlarını barındırır. Resim 4 ve 5’de Paris ve İstanbul’da örnek pasaj resimleri aşağıda yer almaktadır.



**Resim 4. Galerie Vivien Paris Kaynak: ([http -5](http://www.galerie-vivien.com))**



**Resim 5. Çiçek Pasajı, İstanbul Kaynak: (http- 6)**

Mekân, günlük yaşamda yaşanan ve algılanan yapılardır. Mekân insanlarla var olmakta ve anlam kazanmaktadır.

### **1.6.3. Günlük Yaşam**

Günlük olan, bildiğimiz bütün toplumlarda insan soyunun varlığını sürdürmek için geliştirdiği türlü etkinliklerden oluşur. Yeme, içme, barınma, üretme, güvenlik gibi basit insani gereksinimleri karşılamak üzere yapılan tüm etkinlikler günlük rutinlerin toplumsal iş bölümünün arasında dağılmış bir yığın işi kapsar (Şahin, 2012, s.185). Sosyolog Lefebvre'ye (2017, s.72) göre, günlük yaşam ‘‘Gündelik hayat komediyi ve dramı, az çok iyi oynanan rolleri her zaman içerir’’. Lefebvre, günlük hayatı tiyatro oyunlarına benzetir. Tiyatroda sanatçılar yaşamlarını üstlenir, sürdürür, geçmiş gibi oynarlar ve hayatımızda yaptıklarımıza benzetmektedirler (Lefebvre, 2017, s.141).

Günlük yaşam; sıradan, bağlı şekilde ilerler ve her bireyi meşgul eden yaşantıları ve güzellikleri içinde barındırır (Lefebvre, 2016, s.35). Günlük yaşamda duyulan bilgi ihtiyacı yaşam tarzı ile yakından ilgilidir. Lefebvre, konu ile ilgili şu açıklamada bulunmuştur: “Gündelik hayatın anlaşılması bağlamında zaman ve mekân anlayışları arasındaki ilişkiyi ortaya koyar (Lefebvre, 2018, s.8).” Yaşamda zaman önemlidir, insanlar zamanını geçmişte planlı kullanmak zorunda kalmışlardır. Teknolojik gelişmelerle yaşam standartları artmakta ve sosyal, kültürel faaliyetlerde çoğalmalar yaşanmaktadır. Getirilen yenilikler günlük yaşam ve zaman ile uyum sağlamalıdır (http-7: Tekeli, tarihsiz, s.4).

Günlük alışkanlıklar zamanla değişmiştir. Statülerin olduğu bir hayatın içine artık modernite kavramı eklenmiştir. 19. yüzyılın sonlarında başlayan bu değişim günümüzde devam etmektedir. Lefebvre’ye modernizmin başından itibaren sorulan soru, gelenek ile yenilik arasındaki ilişkiler olmuştur. Lefebvre, bir toplumun değişmesinde temel ögenin günlük hayatı değiştirmek olduğuna inanmaktadır. Asıl değişimin günlük hayatta olduğunu gözlemlemiştir. Yaşamımızda yeni gelişen teknolojiler, savaşlar ve devrimler ile yaşam standartlarımız, tercihlerimiz, zorunluluklarımız değişime uğramış, statü farklılıkları oluşmuştur (Lefebvre, 2017, s.51). Bireyin yaşam alanı ve uğraşları farklılaşmıştır. Resim 6 ve 7’de günlük yaşamdan kesitler aşağıda verilmiştir. İnsanların yaşam içindeki durumları farklıdır, bir fotoğrafta kentte koşuşturma halinde olan insanlar diğer fotoğrafta sakin bir durumda görülmektedir.



**Resim 6. Sinem Şener, İsimlessiz, 2019**



**Resim 7. Sinem Şener, İsimlessiz, 2018**



## 2. İLGİLİ ALANYAZIN

### 2.1. Kuramsal Çerçeve

#### 2.1.1. 19. ve 20.Yüzyılda Kent ve Sanat Anlayışı

##### 2.1.1.1. Kent ve Kentli Anlayışındaki Değişimler

Kentler üretimin artması ve nüfusun yoğunlaşması ile gelişmeye başlamıştır. Fabrikaların çoğalması ile kent nüfusunda bir artış gözlenmiş olup şehirler artık üretim düzenine göre şekillenmeye başlamıştır. 19. yüzyılda demiryolları ve buharlı enerjilerin kullanılmaya başlanması, kent halkını maddi ve manevi olarak etkilemiştir. Bunun sonucunda yeni alışkanlıklar ve kültürler oluşmaya başlamıştır (Benevolo, 1995, s.188-189). Bu konuda İngiliz yazar Charles Dickens, “İki Şehrin Hikâyesi” romanında geçmiş zaman ile şimdiki zamanı aşağıdaki sözlerle karşılaştırmaktadır:

“Zamanların en iyisiydi, zamanların en kötüsüydü, hem akıl çağıydı hem aptallık, hem inanç devriydi hem de kuşku, aydınlık mevsimiydi, karanlık mevsimiydi, hem umut baharı hem de umutsuzluk kışıydı, hem her şeyimiz vardı hem hiçbir şeyimiz yoktu, hepimiz ya doğruca cennete gidecektik ya da tam öteki yana...(Dickens, 2020, s.13).”

Yukarıda yer alan Dickens’a ait sözler; modern olmanın bizleri gelişim ve huzura sürüklediği gibi bir yandan da bilinen her şeyi de yok ettiğini ifade etmektedir.

Bu dönem din, ırk ve dil ayrımı olmadan tüm etnik oluşumları bir arada tutan yapıdadır. Gelişmiş ve modern kentlerin göç alması ise çok uluslu bir yapıda olmalarını sağlamaktadır. Bu çok uluslu yapılaşma ideolojik sınıfların önüne geçer. Modern olmak, siyaset bilimci Marshall Berman’a (2013, s.27) göre “Bu paradoksal bir birlikteliktir; Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler”. Karl Marx’ın deyişiyle ise modern olmak “katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği bir evrenin parçası olmaktır (Berman, 2013, s.27).”

19. yüzyılda kentleşme hız kazanmış, kamu alanları oluşturulmuş ve sağlık, eğitim ve sosyal hayattaki değişimler bireyleri toplumsal süreçlerinde, sanatçıları da sanat alanında besleyerek devam etmiştir. Antmen, 19. yüzyıldaki sanatı aşağıdaki sözlerle tanımlamaktadır:

“19. yüzyılda modernlik deneyimini tüm karmaşıklığıyla temsil etmeye soyunan sanatçılar modern dünyanın görünülerinin ötesinde modernliğin ruh halini hissettirmeye çalışmışlar, yeni konular yanında yeni biçimsel ve teknik arayışlara ‘güzel duyunun ötesine amaçlayarak, izleyicinin görme biçimlerini ve algısını değişime uğratma çabası içinde olmuşlardır. 20. Yüzyıl sanatı işte bu çabaların birikimidir (Antmen, 2010, s.18).”

20. yüzyılda, modernleşme süreci neredeyse tüm dünyayı kaplayacak kadar yayılmış ve gelişmiştir; gelişmekte olan modern dünya kültürü, sanat ve düşünce alanında başarılar sağlamıştır (Berman, 2013, s.29). Bu dönemde kent gelişmiş, teknolojisi ilerlemiş ve sanayileşmiştir. İnsanlara huzursuzluk veren savaşları ve ekonomik krizleri de içine alan dönemdir (Turani, 2010, s.555). Çarpık kentleşme ve artan göçler kentteki bazı insanların yorucu kent hayatından yaz aylarında kaçmalarına neden olmuştur. Bu nedenle kırsal kesimde yaşam artmıştır (Turani, 2010, s.556). Bu değişimler sanatçıları da etkilemiş ve doğaya dönüşler yaşanmıştır. Turani 20. yüzyılda sürekli değişen istekler, zevkler, tutumlar ve tüketimin artması ile ilgili düşüncesini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır: “Hiçbir çağda bir zevkin bu kadar çabuk ortak bir zevk haline geldiği görülmemiştir. Ayrıca ortak bir zevkin bu kadar çabuk itibarını yitirdiği başka hiçbir çağda görülmemiştir (Turan, 2010, s.556).”

Sanat gelişen ve değişen tutumlardan etkilenmiştir. Teknolojinin ilerlemesi sanat alanında da sürekli yeni kuramlar, fikirler ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilinçaltının etkisini arttırmıştır (Artun, 2018, s.98 ).

## 2.1.1.2. Kentin Gelişiminde Önemli Rol Oynayan Mekânlar

### 2.1.1.2.1. Köprü

Mimarlık sözlüğüne göre köprü: “Aralarında su, çukur, arazi veya yol gibi engeller bulunan iki yakayı birbirlerine bağlayarak yolu bir yandan ötekine erişirmek için yapılan ahşap, kagir veya maden yapı (Hasol, 1998, s.275).” olarak tanımlanmaktadır.

Köprü, modern şehrin içinde dinamikliği arttıran, kentin sınırlarını aşip birbirlerinden uzak noktaları (kasaba, köy) birbirlerine bağlayan teknolojik güçtür. Buharlı trenlerle üretim malzemelerinin ve insanların taşınmasıyla kentlerin kalabalıklaştığı görülmüştür. 19.yüzyılın sonlarında elektrikli trenler ve tramvaylar şehir içi ulaşımına eklendi. Yirminci yüzyılın başında teknoloji ile birlikte köprü tasarımlarında ve mimaride zihinsel imge oluşturulmasında talepler ortaya çıktı. Otomobillerin hayata girmesiyle birlikte yeni malzemelerin kullanılmasının önü açılmıştır (örneğin, takviyeli beton). Yeni köprüler daha sağlam, daha uzun ve betondan yapılmış köprüler olarak ortaya çıkmıştır (Bishop, 2015, s.123-124). Resim 8’de 19. yüzyılda tamamlanan köprülerden Kule Köprüsü, modern köprü yapılarına örnektir.



Resim 8. Tower Bridge (Kule Köprü) Kaynak: ([http-8](http://8))

Sanatçılar, yazarlar, müzisyenler, fotoğrafçılar ve felsefeciler köprüyü şehir ile bağdaştırdılar ve düşünceler ürettiler. Böylece köprüler, yıllardır gelişmiş şehirlerde sembolleşmiştir, varlığı ile kent halkını etkilemiş ve yanına çekmiştir (Bishop, 2015, s.139 ).

#### **2.1.1.2.2. Meydanlar ve Çevresindeki Yapılar**

Mimarlık sözlüğünde Hasol'un tanımında meydan, "Halkın toplandığı, çoğu binalarla çevrili, düz, açık ve geniş yer; alan (Hasol,1998, s.313)." olarak tanımlanmaktadır.

Tarihsel süreç içinde Yunan uygarlığından başlamak üzere agora ilk kentsel meydanı oluşturur. Kamu tesisleri, açık hava tiyatrosu, stadyum, gymnasium ve bu tesisler arasında en büyük noktada bulunan akropol agorayı çevreler ve kentle bütünleşir. Roma uygarlığında toplantı ve gösteri yeri olan Forum'lar, toplanma yeri olduğu kadar aynı zamanda Roma'nın güç gösterisinin ve egemen gücün üstünlüğünün görüldüğü alanlardır (Gökgür,2017, s.105,106)." Resim 9'da Forum örneği verilmiştir.



**Resim 9. Trajan Forum Kaynak: (http-9)**

Lynch'e (2014, s.52) göre meydanlar, "düğüm noktaları" olarak adlandırılır. Yolların bir noktada birleşmesi kent merkezini, odak noktalarını ve faaliyetlerini oluşturur (Lynch, 2014, s.53). Meydanlar kullanım bakımından insanların buluştuğu,

kültürel aktivitelerin yapıldığı, ticaretin olduğu, kültüre özgü yapılardan oluşur (Gökgür, 2017, s.103). Resim 10 ve 11’de meydan örnekleri görülmektedir.



**Resim 10. İstanbul Taksim Meydanı Kaynak: (http-10)**



**Resim 11. İngiltere, Trafolar Meydanı Kaynak: (http-11)**

### 2.1.1.2.3. Demiryolları ve Trenler

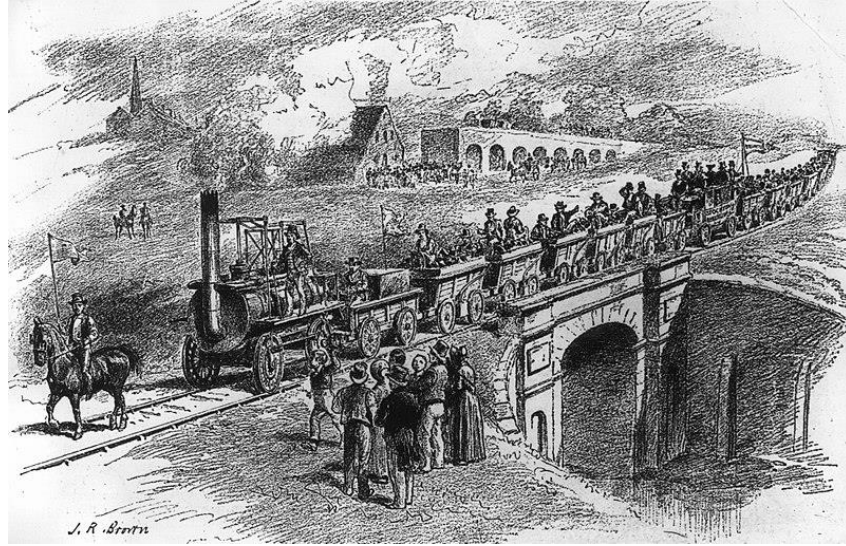
Ulaşım toplumlar için önemlidir. Günlük yaşamın devamı için ihtiyaçtır. Bu ulaşım araçlarından biri demiryollarıdır. Demiryolları geçmişte ve şu anda ulaşımında önemini sürdürmektedir. Tarihsel kaynaklar demiryollarının Babiller ve Eski Yunanlılar zamanında yumuşak taş bloklarla raylı sistemin düzenlendiğini söyler. Bu süreç içinde raylar maden ocaklarında, hayvanları taşımada ve yük taşımada kullanılmıştır. Sanayi devriminin demiryolu gelişimindeki rolü büyük olmuştur. İlk demirden ve sağlam raylı sistem yapılmıştır. 19. yüzyılın başlarında lokomotiflerin çektiği yolcu vagonları ile demiryolu ulaşımı başlamış olmuştur (Görgülü, 2017, s.34).

Tren istasyonu 18. yüzyılda kullanılmaya başlanmış, 19. yüzyılda kullanımı artmıştır. Bu gelişme tren istasyonlarının tasarım ve yapımını beraberinde getirmiştir. Birçok sanatçı bu konuya değinmiş, tren ve istasyonlar resmedilmiş, fotoğrafları çekilmiş, yazarların yazılarında yer almıştır.

Yazar, Sadi Borak'ın "Demiryollarının Tarihi" adlı yazısında aşağıdaki bilgilere ulaşılmaktadır:

"Yıl 1825... Eylül ayının 17'si, cumartesi günü... Yeni döşenmiş rayların arasından eli bayraklı bir atlet hızla koşmakta, İngiltere' de ilk defa icat edilen yolcu treninin ilerideki şehirlere gelmekte olduğunu müjdeleyecektir. İngiltere' de ilk defa buharla yürütülen bu ilkel trene gelinceye kadar insanoğlu, yüzyıllar boyu uçsuz bucaksız mesafeler karşısında güçsüz kaldı. Ordularını aşımak, uluslararası ilişkileri sıklaştırmak, ürünlerini ve ham maddelerini nakletmek için yelkenlerini şişirecek rüzgârdan, beygirin ve devenin gücünden medet umdu. Ve çok zaman sonsuzlukları adım adım aşımak zorunda kaldı (http-12, Borak, tarihsiz, s.82)."

Her alanda olduğu gibi ulaşım alanında da en modern ve gelişmiş ulaşım araçlarına sahip olmak toplumun refahı için önemlidir. Demiryollarının amacı insanları ve eşyaları kısa sürede emniyetli bir şekilde taşımaktır. Resim 12' de 19. yüzyıldan demiryolu ulaşımına ait bir örnek yer almaktadır.



**Resim 12. Stockton & Darlington Demiryolu, 1825**

**Kaynak: ( <http-13> )**

### **2.1.1.3. Kentli Birey Ve Sanat İlişkisi**

Kuşkusuz, sanat toplum içinde var olur, toplum ve sanat iç içe ilerleyen bir süreçtir. Bireylerin hayatlarını etkiler ve toplumda sanatın işlevini belirler (Baynes, 2012, s.18,28). Kentli bireyler bu ilişki sisteminin içindedir. Bu bağlamda, 17. yüzyıl sonlarını incelemeye başladığımızda temelleri Descartes felsefesine dayanan Klasisizm akımı 17. yüzyılda etkisini daha fazla göstermeye başlamıştır. 18. yüzyılda eleştiri ve sorgulayıcı konular işlenmiştir. Fransız İhtilali ile birey kendi iradesini kazanmaya başlamıştır. Ayrıca yazar ve düşünürler, akıl ilkelerine dayalı yeni yaşam düzeni arayışına girmişlerdir. 19.yüzyılda kişi artık kendi iradesi ile eski değerleri eleştirmeye başlamıştır. Artık sanatı yaratacak birey sorgulayıcı ve özgür kişi olacaktır (Turani, 2014, s.27-39). 19. yüzyıldaki devrimlerin sonuna doğru başlayan dünya savaşları insanlığı sınamıştır. Ölüm ve çaresizlik yaşamı ve sanatı etkisi altına almıştır.

17. yüzyılda Hollanda resim sanatında sanatçıların üzerinde durdukları konu ışık ve gölge olmuştur. Doğada ışık sürekli değişim halindedir. Ancak sanatçıların çalışmalarında ışık ve renk hareketsiz ve kendi içinde kapalıdır. Gri ve sarı yansımalarla ışık etkisi aktarılmıştır. Manzara, iç mekân ve portrelerde bu etkiler görülmüştür (Yaşar, 2015, s.45). Sanatçı Rembrandt Van Rijn 'in "Gece Devriyesi" isimli çalışmasında ağırlıklı olarak koyu tonlar kullanılmıştır (bkz. Resim 13).



**Resim 13. Rembrandt van Rijn, Gece Devriyesi, T.Ü.Y.B. 363x437 cm, 1642**

**Kaynak: ([http-14](#))**

Kent peyzajı ve günlük yaşam, resimlerde konu olarak ele alınmıştır. 17. yüzyıl Hollanda resminin temel konularından olan peyzaj ve mekân günlük yaşam başlığı altında toplanmaktadır (Aldoğan, 2018, s.26). Johannes Vermeer günlük yaşam resimlerinin önemli sanatçılarından birisidir. Hollanda resminin inceliklerini ayrıntıyla betimleyen sanatçı, nadir peyzaj çalışmalarından biri olan “Delf Manzarası”nda Delf kentini kusursuzca resmetmiştir (bkz. Resim 14).



**Resim 14. Johannes Vermeer, Delf Manzarası, T.Ü.Y.B. 96,5x115.7 cm, 1660-61**

**Kaynak: ([http-15](#))**



Kentler, eser üretiminde cazip yerler olmuştur. Sanatçı İtalyan Giovanni Antonio Canal – Canaletto eserlerinde detaylı şehir manzaraları betimlemiştir (bkz. Resim 15).



**Resim 15. Giovanni Antonio Canal, Canaletto, T.Ü.Y.B. 49,6x73,6 cm, 1716-68**

**Kaynak: ([http-16](#))**

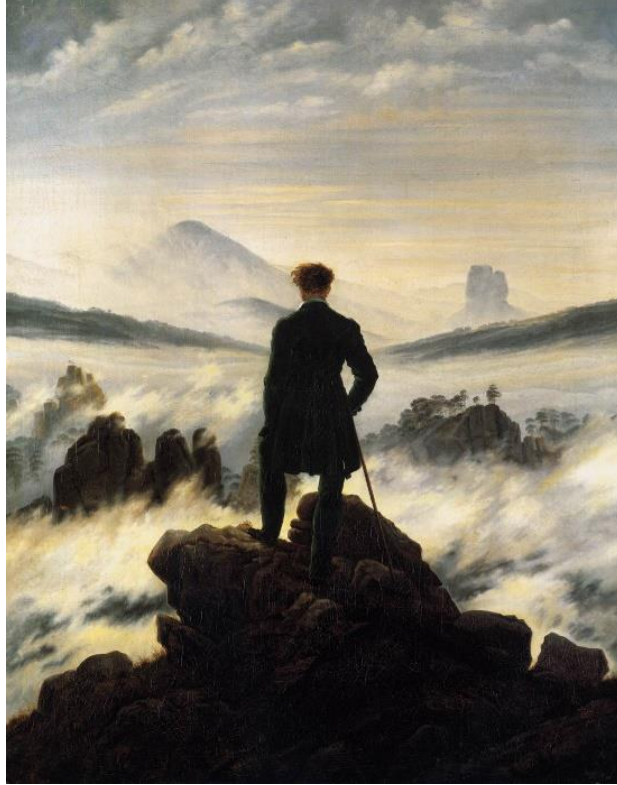
18. yüzyıl akıl ve bilimin önem kazandığı, sanat alanında da sanatçıların eserlerine sorgulayıcı yaklaştığı bir dönemdir. Sanatçılar, gördüklerini direkt çalışmalarına aktarmamışlar, hayal güçlerinden ve bilgilerinden yararlanarak eserler üretmişlerdir (Gombrich, 2013, s.465). Sanatçı Hubert Robert'in. "Eski Köprü" isimli çalışmasında perspektif kullanımı ve derinlik etkisini hayal gücü ile birleştirerek ele almıştır (bkz. Resim 16)



**Resim 16. Hubert Robert, Eski Köprü, T.Ü.Y.B. 76,2 x 100,3 cm, 1760**

**Kaynak: ([http-17](#))**

Aydınlanma karşıtı bireylerin eleştirel bir bakış ile sosyal ve siyasal düzene ilk kez bakması Romantizm akımıyla gerçekleşmiştir. Özgür halde güzeli inandığı gibi anlayabilmiş ve değerlendirmiştir (Turani, 2014, s.38,39). Bu bağlamda, sanatçı Caspar David Friedrich'in "Bulutların Üzerinde Yolculuk" eseri örnek verilebilir (bkz. Resim 17).



**Resim 17. Caspar David Friedrich, Bulutların Üzerinde Yolculuk, T.Ü.Y.B. 95x75cm, 1818**

**Kaynak: (http-18)**

Süreç içerisinde, 19. yüzyılda teknolojik ve yapısal değişiklikler toplumu etkilemiş ve düşünsel anlamda sanatta da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu önemli gelişmeler sanatçıların yeni arayışlara yönelmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda İzlenimcilik akımı oluşmaya başlamıştır. İzlenimcilik akımı: Bireyin geçmişteki tutumun tersine dünyayı gördüğü ve işittiği gibi resmetmesidir (Antmen, 2010, s.23). Bu konuda akademisyen Ahu Antmen: "Kendi gözlerinle görmek (Antmen, 2010, s.23)" deyişini kullanmıştır. İzlenimcilik akımına adını veren, akımın en önemli

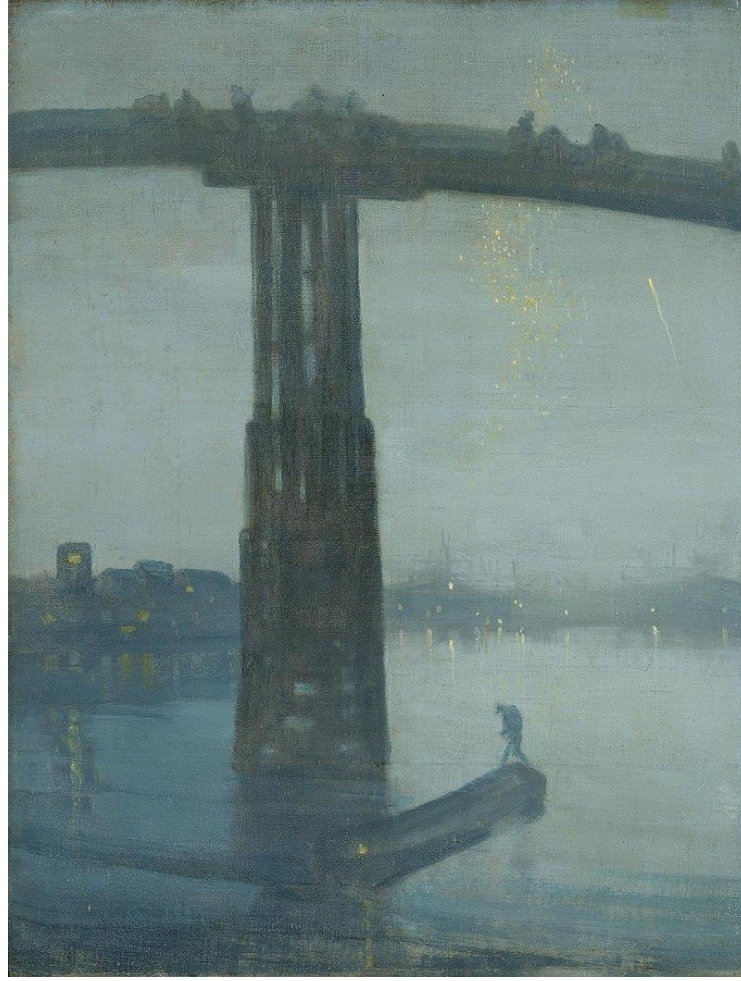
ressamlarından biri, Claude Monet'in "İzlenim: Gündoğumu" adlı çalışmasıdır (Antmen, 2010, s.24) (bkz. Resim 18).



**Resim 18. Claude Monet, İzlenim: Gün Doğumu, T.Ü.Y.B. 48 x 63cm, 1874**

**Kaynak: (http-19)**

Erken dönem soyut sanat arayışında olan sanatçılar Avrupa'da yeni başlayan sanat için sanat inancının etkilenmişlerdir. Biçimsel arayışların, boyasal etkilerin ön planda olduğu resimlerde kontrast azaltılarak soyut görünüm arttırılmıştır (Antmen, 2010, s.79,80). Dönemin en önemli sanatçılarından biri olan James Abbott Mcneill Whistler "Nocture: Mavi ve Altın Eski Battersea Köprüsü " adlı çalışmasında bu etkiler görülebilir (bkz. Resim 19).

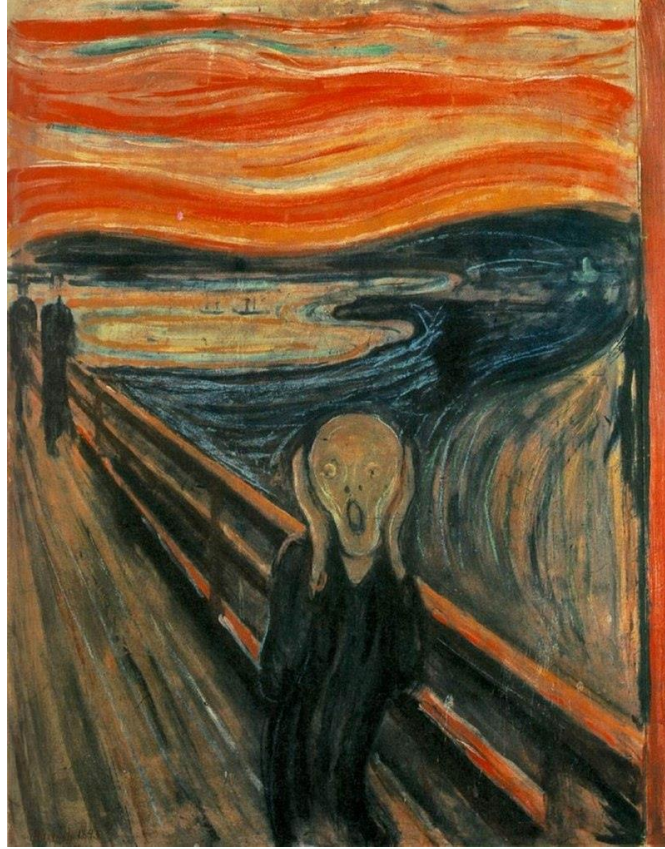


**Resim 19. James Abbott McNeill Whistler „Nocture: Mavi ve Altın Eski Battersea Köprüsü, T.Ü.Y.B. 68,3x51,2 cm 1872-75**

**Kaynak: (http-20)**

20.yüzyılda kentli bireyler, bedenini rahat ettiren ve düzene ulaştıran teknolojilere bağlanmaya başladılar (Sennett, 2018, s.328). Elektrik gücünün büyümesiyle gelişen üretim sonucunda, yoğun çalışma temposu toplumun güçsüz kalması, bireyde yeni bunalımları ve ruhsal sorunları beraberinde getirmiştir. Sanatçılar ve düşünürler bu içten gelen duyguları anlamaya ve maddi dünyayı umursamamaya başlamışlar. Sorunlara karşı yeni sanat anlayışı yaratmışlar. Teknolojinin getirdiği bunalımlara karşılık vermişler. Kentli sanatçılar; çalışmalarını için kullandıkları malzeme ve teknikleri çeşitlendirmişler, kenti ve kentte yaşayan bireyleri farklı üslup ve objeler üzerinden anlatmışlardır (Enstalasyon, kolaj, performans gibi).

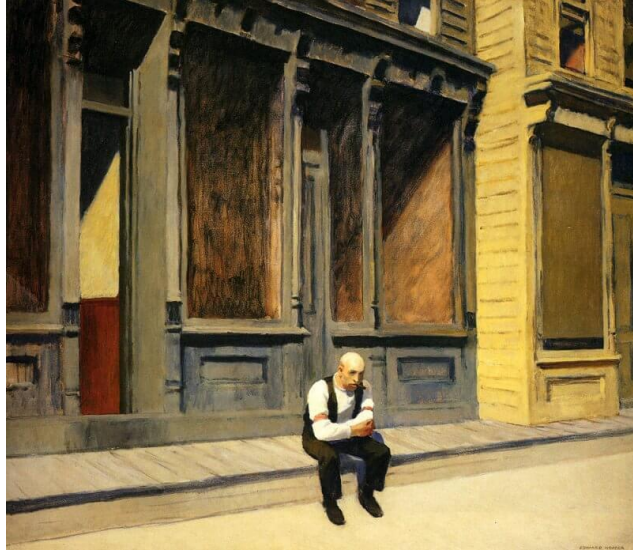
Ekspresyonizm (İfadecilik) akımını benimseyen sanatçılar insanların çektikleri ruhsal sorunları sanat çalışmalarına yansıtmışlardır (Turani, 2014, s.82). Ressam ve sanat eğitimcisi Adnan Turani'nin dediği gibi "bir çılgılık, bir kâbus gibi (Turani, 2014, s.82)" çalışmalarında etki yarattılar (Turani, 2014, s.82). Akımın önemli sanatçılarından, Edward Munch'un "Çılgılık" isimli eseri dönemin önemli çalışmalarındandır (bkz. Resim 20).



**Resim 20. Edvard Munch, Çılgılık, T.Ü.Y.B. 91x73,5cm, 1893**

**Kaynak: (http-21)**

Kent hayatı ve bu hayatın etkileri bireyler üzerinde çeşitli psikolojik etkiler yaratmıştır. Bu etkileri Edward Hopper'ın "Pazar" isimli eserinde görmek mümkündür (bkz. Resim 21).



**Resim 21. Edward Hopper, Pazar, T.Ü.Y.B. 86,36 x 73,66 cm, 1926**

**Kaynak: (http-22)**

20. yüzyılda Kübizm dünyaya damgasını vuran dönemin sert hareketlerinden biridir. Sanatta yeni bir boyut, resimsel dil getiren kübistler, çalışmalarındaki figürleri, farklı açılardan göstererek dördüncü boyutu bizlere aktarmışlardır. Kübistler kolajı ilk kez sanat teknikleri alanına getirmişler ve sınırlı malzeme kullanımının dışına çıkmışlardır. Sanat alanında sonraki dönemler için ışık tutmuşlardır. 1. Dünya Savaşının başlamasıyla akım enerjisini kaybetmiştir (Antmen, 2010, s.45-50).

Akımın en ünlü sanatçılarından biri olan Pablo Picasso'nun "Guernica" isimli eseri dönemin önemli çalışmalarındandır (bkz. Resim 22).



**Resim 22. Pablo Picasso, Guernica, T.Ü.Y.B. 349x776cm, 1937**

**Kaynak: (http-23)**

Dada, savaşın başlamasıyla birlikte İsviçre’de savaş karşıtı bir grubun toplanıp oluşturdukları birliktir. Yeni bir sanat arayışına giren sanatçılar var olan düzeni yok istediği gibi kabul gören değerleri de eleştirmektedirler. Bu yok etmek istedikleri ve kabul etmedikleri fikirleri doğaçlama yönünden ilerletmişlerdir. Bu savaşa insan aklının yetmeyeceğini savunmuşlardır. Bu savunma ile önceden yapılan sanat dallarını reddedip düzen karşıtı fikirler üretmiş, onları sınırlayan tüm etkinliklere karşı durmuşlardır (Antmen, 2010, s.123,124).

Dada Manifestosunu yazan Tristan Tzara Dadayı şöyle açıklamıştır: “Bir protestodur; yıkıcı bir eylemdir. Mantığın yerle bir edilmesidir; işte Dada budur... Dada özgürlüktür... (Antmen, 2010, s.122).”

Sanata olan karşıtlığı ve savaşa olan duruşu yönünden Dada 20. yüzyılın en önemli akımlarından biridir. Dada ilerleyen yıllarda disiplinler arası sanatta da öncülük etmiştir (Antmen, 2010, s.126). Akımın en önemli sanatçılarından Hannah Höch’ün çalışmasına Resim 23’de yer verilmektedir.



**Resim 23. Hannah Höch, Mutfak Bıçağı İle Kesilmiş Almanya'nın Son Weimar Bira Göbeği Kültürel Dönemi, T.Ü.K.T. 1919 – 1920 Kaynak: (http-24)**

**Kaynak: (http-24)**

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Avrupa'da yaşayan önemli sanatçılar Amerika'ya göç etmişlerdir. Bunun sonucunda Amerika'daki galeri sayıları artmıştır. Bu durum ekonomiyi olumlu yönde etkilemiştir. Savaş sonrası soyut dışavurumculuk akımı önceki akımları bünyesinde taşımaktadır. Amerika'daki sanatçıların özgürlükçü davranışları, Avrupa ve Sovyetlerin soğuk savaş döneminde olması toplumu ve sanatçıların çalışmalarını etkilemiştir. Artık sanatçılar dünyanın değişmeyeceğini anlamışlardır (Antmen, 2010, s.143,148). Sanatçı Robert Rauschenberg'in çalışmasına Resim 24'de yer verilmiştir.



**Resim 24. Robert Rauschenberg, Kara Borsa, A.Ü.K.T ve Enstalasyon, 125,7x149cm,  
9x10,2cm, 1961 Kaynak: (http-25)**

20. yüzyılın son çeyreğinde görülen rekabet halinde piyasalar ekonomiyi zorlamıştır. Sosyalist blokların çöküşü, devrimler ve değişimleri getirmiştir. Bunun yanı sıra İnsan Hakları Yasasının genişlemesi, modanın ve müzik kültürünün değişimi, televizyonlarda gösterilen programların esnekliği gibi değişimler



yaşanmıştır. Bu tutum ve değişimler geleneklerinden kopuk bir toplum yaratmıştır. Modernizmin sebep olduğu bu davranışlar toplumu mutsuzlaştırmıştır (Turani, 2014, s.183,184). Sosyal kuramcı David Harvey'in modernizmin sonucuyla ilgili düşüncesini şöyle söyler;

“Modernizm gerici ve gelenekçi herhangi bir ideolojiye karşı devrimci bir panzehir olarak cazibesini yitiriyordu. Sisteme bağlı sanat ve aydınların kültürü, hâkim bir seçkinler grubunun öylesine kapalı bir avlanma alanı haline geldi ki, o çerçevede içinde deneyler yapmak artan ölçüde güçleşti (Harvey, 2012, s.53).”

Toplumsal yapıdaki bu değişimler, sanatı da etkilemiştir. Postmodernizm, etkisini göstermeye başlamıştır. Sanatçılar popüler kesimin beğenilerine yönelik günlük yaşamda kullanılan objelerle yeni tasarımlar üretmişlerdir. Konserveler kutuları, içecek şişeleri üzerinde çalışmalar yapmışlardır. Sanat ile günlük yaşam iç içe girmiştir. Çizgi romanlar, afişler ve film sektöründeki aktrisler pop-art sanatçıların çalışmalarında yer almıştır (Antmen, 2010, s.162). Kapitalist düzenin büyümesi sanatın büyük şirketler tarafından kullanılmasına imkân sağlamıştır (Turani, 2014, s.175).

Postmodernizmin tanımını felsefe sözlüğünde, aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır;

“Kapitalist kültürde, ya da daha genel olarak batı dünyasında, yirminci yüzyılın son çeyreğinde, resim, edebiyat, mimari, v. b. güzel sanatlar alanında ve bu arada özellikle de felsefe ve sosyolojide belirgin hale gelen hareket, akım, durum veya yaklaşım (Cevizci, 1999, s.699).”

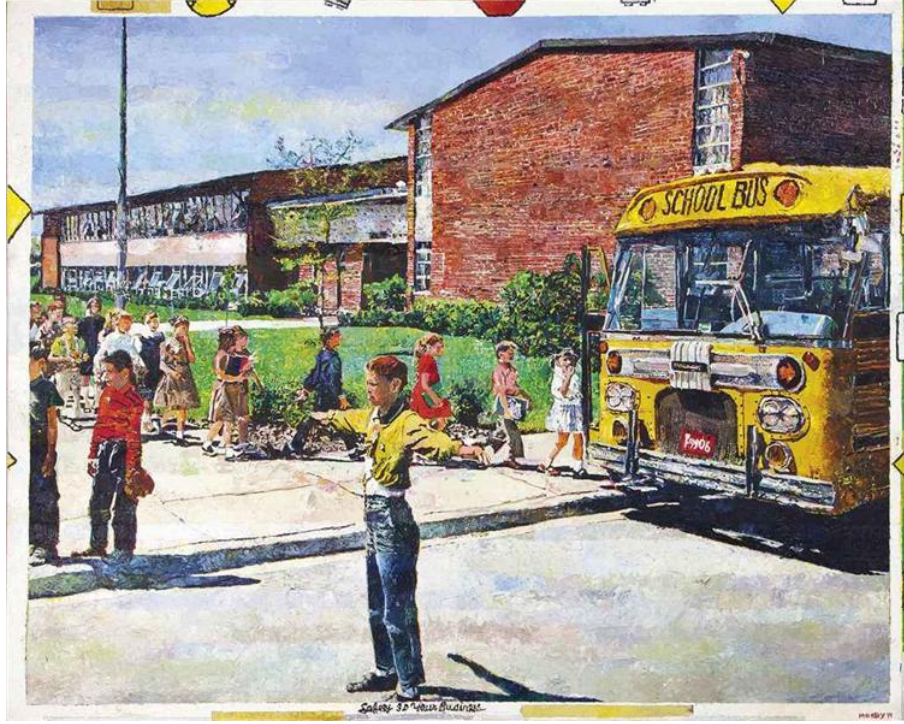
Bu durumda Postmodernizm yalnızca bilimi ve sanatı etkileyen bir akım değildir. Toplumsal, siyasi ve ekonomik açıdan yaşamı etkileyen bir süreci oluşturmuştur. Resim 19'da Pop Art sanatçısı Sir Eduardo Paolozzi'nin “Bash” isimli çalışması örnek olarak gösterilebilir.



Resim 25. Sör Eduardo Paolozzi, Bash, Serigrafi 74,3x49,5cm, 1971

Kaynak: (http-26)

Foto-Gerçekçilik, (fotorealizm) akımı 1960'lı yılların sonunda görülmeye başlamıştır. Fotorealizm, Pop Art'tan daha çok fotoğrafa bağımlıydı. Pop Art sanatçıların da kullandığı fotoğraf daha çok göz önünde bulundurmışlar ve akımın temsilcileri, fotoğrafta gördükleri dünyayı tuvalde büyütüp canlıymış gibi boyayarak eserlerini oluşturmuşlardır (Antmen, 2010, s.163). Akımın ilk temsilcilerinden Malcolm Morley 1960'larda kartpostallardan yararlanarak eserlerini üretmiştir. Sanatçının Resim 26'deki çalışması örnek gösterilebilir.



**Resim 26. Malcolm Morley, Güvenlik Sizin İşiniz, T.Ü.Y.B., 1971**

**Kaynak: (http-27)**

Pop art sanatının gündemde olduğu dönemlerde toplumu sanat ortamının başka bir yüzüyle tanıştıran Kavramsal Sanat 1960'lerden sonra sanattaki en büyük dönüşümlerden biridir. Yapıtlar nesnenin önemi vurgulanarak tuvallere bağlı olmadan belgeler, haritalar, videoları kullanılarak yenilikçi bir yaklaşımla yaratmıştır. Dönemin estetik sorunlarının yanı sıra politik, sosyolojik, felsefi ve ekolojik meselelerle ciddi anlamda ilgilenmişlerdir. Gelenekselliğin ötesinde sanatçının bedenini kullanarak gerçekleştirdiği performanslar, enstalasyonlar (çevre düzenlemeleri), hazır nesneden oluşan heykeller ve sanat galerilerinin dışına çıkan arazi sanatları gibi sanat türleriyle sanat piyasasındaki maddi algıya tepki göstermişlerdir (Antmen, 2010, s.193,194). Amerikalı sanatçı akımının öncülerinden Lawrence Weiner bu konuyla ve sanatıyla ilgili düşüncesini şu şekilde söyler: “Benim yaptıklarımı satın alanlar onları istedikleri yere götürüp, isterlerse yeniden yapabilirler satın almaları gerekmiyor, bilmeleri yeterlidir (Antmen,2010, s.199).”

Fransız sanatçı Marcel Duchamp objeyi ya da eylemi sanat olarak göstererek, yaratıcılığın tarifini değiştirmiştir. Sanatta belli beceri ve yeteneğin olması gerektiğini savunan geleneksel inancı sarsmıştır. 1960'larda önem kazanan Kavramsal sanatın temelini 1910'larda ortaya atılan hazır nesne olgusu oluşturmuştur. Böylelikle hazır

nesne olgusunun sanat eseri olarak değerlendirilmesi sorgulanarak izleyicinin de yorumları önem kazanmıştır. (Antmen, 2010, s.194). Resim 27’de Marcel Duchamp’ın 1917 de pisuardan oluşan hazır nesne heykeli yer almaktadır.

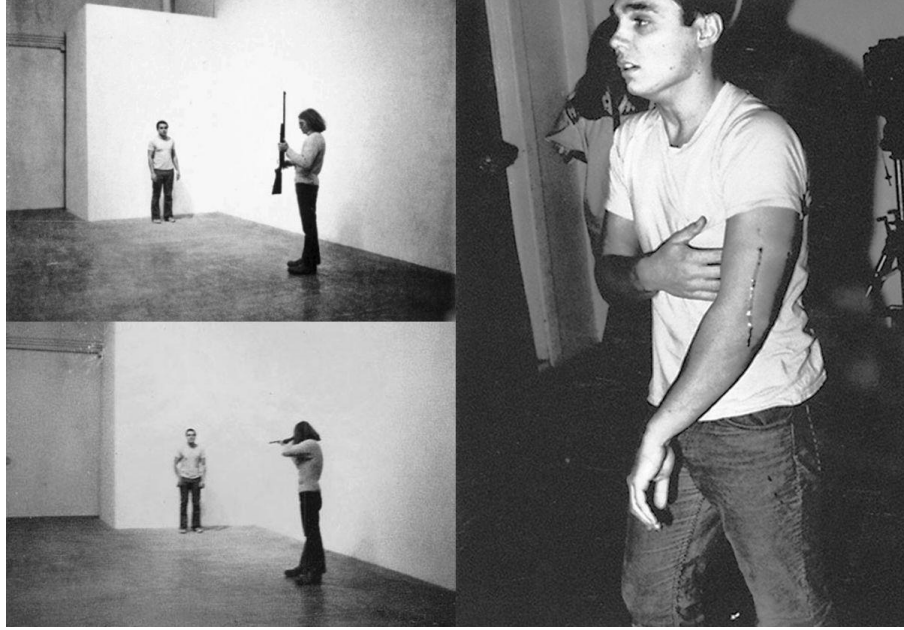


**Resim 27. Marcel Duchamp, eşme, Enstalasyon 61x36x48cm, 1917**

**Kaynak: (http-28)**

1970’li yıllarda beden bütünüyle devreye girdi. Sanatçılar teatral etkinlikler (happening) yaparak tümüyle özgür olmak ve aksiyon yaratmak istiyorlardı. Performansları fotoğraflanabilir ya da videoya çekilebilirdi. Satın alınacak ve para kazanılacak bir şey yoktu. Amaçları günlük yaşamı ve sanatın arasındaki sınırları kaldırmaktı. Amerikalı sanatçı Chris Burden, Basel’deki bir performansında kendini merdivenlerden ittirdi ve koluna silah ile ateş ettirdi. Bu performans sanatı zevk olarak izlemenin ve değerlendirmenin çok zor olduğunu gösterir. Sanatçıların amacı bu teatral etkinlikleri izleyicilere çok edici ve nefret dolu tepki yaratmak istemeleridir. Bu sebeple, sanatçılar izleyicilerde bu duyguları uyandırmak için bedenlerini tehlikeye atmışlardır. Herkesin performanslarından zevk almaları ve eğlenmeleri sanatçılar için

hakaret olarak algılanmıştır. 1960'lı yıllarda şişirilmiş sanat piyasasına tepki çekmek için performanslarını göstermişlerdir (Antmen, 2010, s.219-235). Chris Burden'ın Basel'de sergilediği "Shoot" performansı izleyiciler üzerinde tedirginlik yaratarak onları etkilemiştir (bkz. Resim 28).



**Resim 28. Chris Burden, Shoot Performansı, 1971 Kaynak: (http-29)**

Yeniden boya ve yeniden resimsel arayışlar içinde Yeni Dışavurumculuk geri dönüş hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Modernist ve Kavramsal Sanatın geleneksellikten uzaklaşmasına karşı geleneksel unsurların yeniden sahiplenilmesine yol açılmıştır. 1980'ler de önem kazanan akım, resim sanatına bir açıklık ve özlem olarak ilgi gördü. 1970'lerde yaşanan ekonomik durgunluğun ardından, 1980'lerde ekonominin canlanması sanata da yatırım yapılması bu ilginin nedenlerinden biridir (Antmen, 2010, s.265). Soğuk Savaş zamanlarının insanlar üzerinde yaratmış olduğu gerginlik ve zorluklar olduğu görülmektedir. Alman Dışavurumcu sanatçılardan Anselm Kiefer İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda doğmuş ve ülkesinde ikiye bölünmüş bir yaşamın içinde büyümüştür. Sanatçı, çalışmalarında Almanya'yı onaracağına ve geçmişinden arındıracağına inanmaktadır. Başkalarının fark edemediği doğal güçleri betimleyerek çalışmalarında göstermiştir (Hodge, 2013, s.161). Sanatçının Resim

29’da yer alan ve kuşbakışı şehir manzarasını gösteren çalışması bu bağlamda değerlendirilebilir.



**Resim 29. Anselm Kiefer, Lilith, T.Ü.K.T. 380x560 cm, 1987-90**

**Kaynak: (http-30)**

Sanatçı ve sanat arasında sürekli bir denge olduğuyla ilgili yazar Ernst Fischer şunları söyler;

“Sanatçı olabilmek için yaşantıyı yakalayıp tutmak, onu belleğe, belleği anlatıma, gereçleri biçime dönüştürmek gerekir. Duyuş her şey değildir sanatçı için; işini bilip sevmesi, bütün kurallarını, inceliklerini, biçimlerini, yöntemlerini tanıması, böylece de hırçın doğayı uysallaştırıp sanatın bağitlarına uydurması gerektir. Birey ve çevresi arasında bir denge sağlaması (Fischer, 2016, s.9).”

Sanatçı, toplum ile arasında bir denge sağlayarak toplumdan kopmadan, kendi amacına uygun oluşturduğu eserler ile yaşadığı toplumu yansıtır.

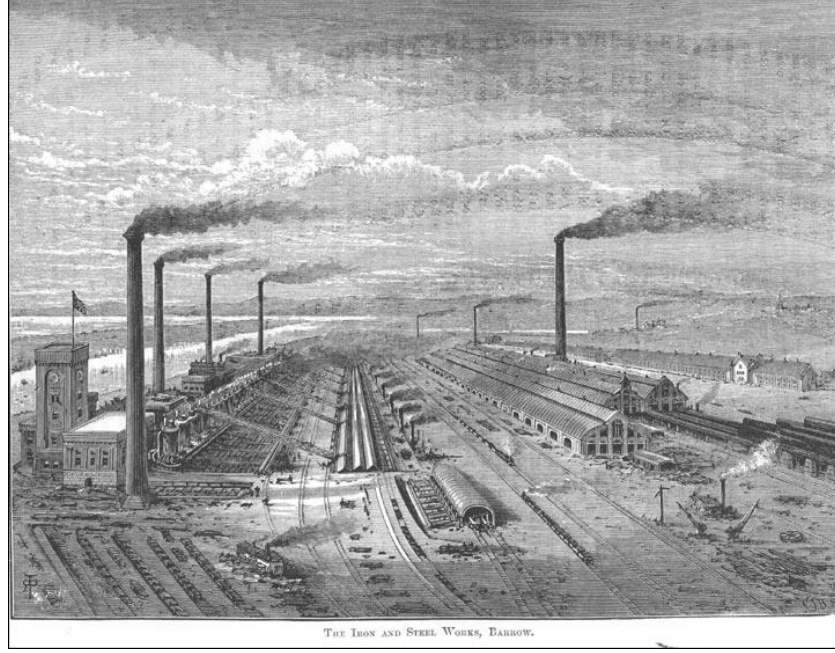
#### **2.1.1.4. Sanayi Devrimi ve Sanata Yansıması**

Tarih terimleri sözlüğünde Sanayi Devrimi’nin tanımı aşağıdaki şekilde yapılmaktadır:

“18. yüzyılın ortalarında başlayıp 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına kadar süren, Batı’da özellikle Avrupa da bilimsel ve teknolojik gelişme doğrultusunda buhar

gücüyle çalışan makinelerin yapılması ve makineleşmiş sanayinin doğması sürecidir...(Bilgiç, 2012, s.341).”

Resim 30’de 19. yüzyıl sonlarında çelik fabrikasından bir görünüm yer almaktadır.



**Resim 30. Barrow Hematite Çelik Sanayi 1877 Kaynak: (http-31)**

18. yüzyılda İngiltere’de, sanayinin ve ticaretin ilerlediği dönemde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Makinenin icat edilmesi ve makineleşmenin artması ile fabrikaların çoğalması ve çalışan sınıfın artması, sanayileşme ile birlikte toplumda bölünmeye neden olan sınıfsal farklılıkları arttırmıştır. Sanayileşmede ilk örnek 1771 yılında kurulan pamuk fabrikası olmuştur. İnsan gücü ile çalışan fabrikalardan daha hızlı çalışan fabrikalar üretimde hız kazandırmıştır. Makine hızına yetişmeye çalışan işçiler yorulmuşlar ve yetişememişler, bu durum üzerine çalışanlar işverenlerinden zam talep etmişlerdir. Bu talepten memnun olmayan işverenler işten çıkarma yoluna gidiyor daha fazla makineleşmeye yöneliyorlardı. Modern dokuma tezgâhların kullanılmasıyla üretim hız kazanmış ve başlangıçta su gücü ile çalışan makineler için su kenarlarına fabrikalar kurulmuştur. Buharla çalışan makineler bulunmuş ve bu makineler fabrikaların dışında ulaşımda da kullanılmıştır. Demiryolları, karayolları ve denizyolu ulaşımında buhar gücünden yararlanılmıştır. Lokomotif ile başlayan

demiryolu ulaşımı 18. yüzyılın sonlarına doğru kilometrelerce raylı sistemlere dönüşmüştür. Deniz ulaşımında 1819 yılında buharlı gemi Amerika Birleşik Devletlerinden Petersburg'a gitmiş ve yolun bir kısmı yelkenli ile geçilmiştir. İlk kez Atlantik Okyanusu geçilmiştir (Yeliseveya, 2010, s.29,30).

Fabrikaların artması ve üretimin hızlanması ile üretimde yetenekli ve usta çalışana gereksinim kalmadı. Kapitalizmin büyümesi zanaatkârlar ve küçük mülk sahiplerini zor durumlara düşürüyordu ve bazıları zenginleşiyordu. Üretimde kadın ve çocuk yaşta işçiler de çalıştırılıyor, ağır çalışma saatleri altında sömürülüyorlardı (Yeliseveya, 2010, s.31). Şair Bertolt Brecht işçilerin bu sömürü ortamı ile ilgili düşüncesini eserinde kaleme şu şekilde almıştır;

“Okumuş Bir İşçinin Soruları

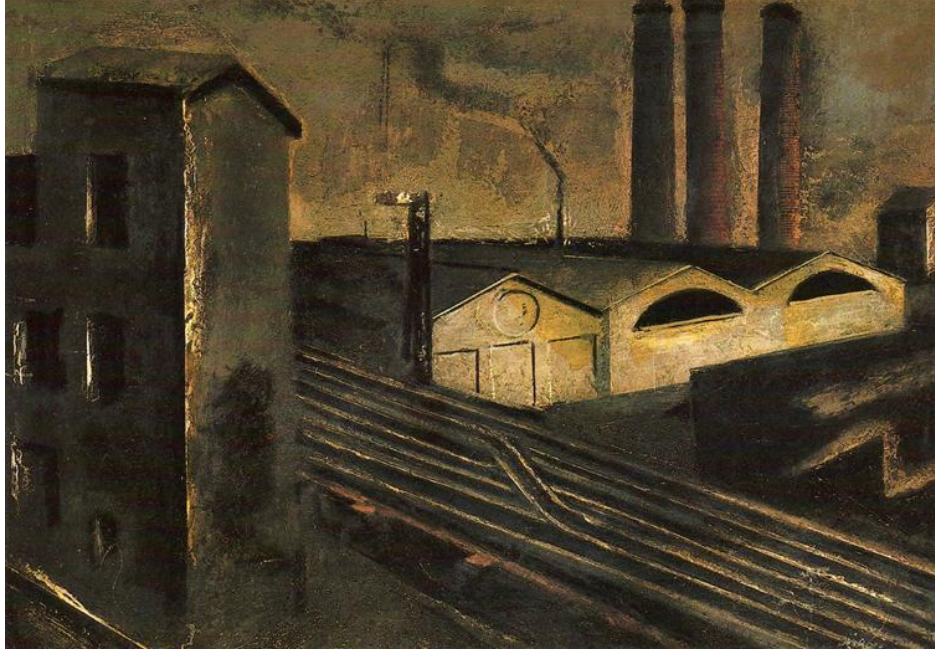
Yedi kapılı Thebai'yi kim yaptı?

Tarih kitapları kralların adını veriyor.

Taşlarını krallar mı taşıdı bunun? (Baynes, 2012, s.173).”

Sanat, gerçeklerin ve yaşanmışların ifadesi olmuştur. Sanatçıları sanayi devriminde yaşanan olaylar ve gelişmeler etkilemiştir. Bu süreç endüstrileşmede olduğu gibi modern sanatta ve sanatçıların sanat anlayışlarında da bir yenileşme hareketinin başlamasına sanatta yeni formlar oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Bu noktada fabrika görünümlerinin sanat eserlerine yansıdığı görülmektedir. Bunlar teknik gelişmelerin bir sembolüydü (Özakçaoğlu, 2021:59). Sanatçı Mario Sironi'nin “Bacalı Kentsel Peyzaj” adlı çalışması süreci yansıtan çalışması (bkz. Resim 31).





**Resim 31. Mario Sironi, Bacalı Kentsel Peyzaj, T.Ü.Y.B. 49x67cm, 1921**

**Kaynak: ([http-32](#))**

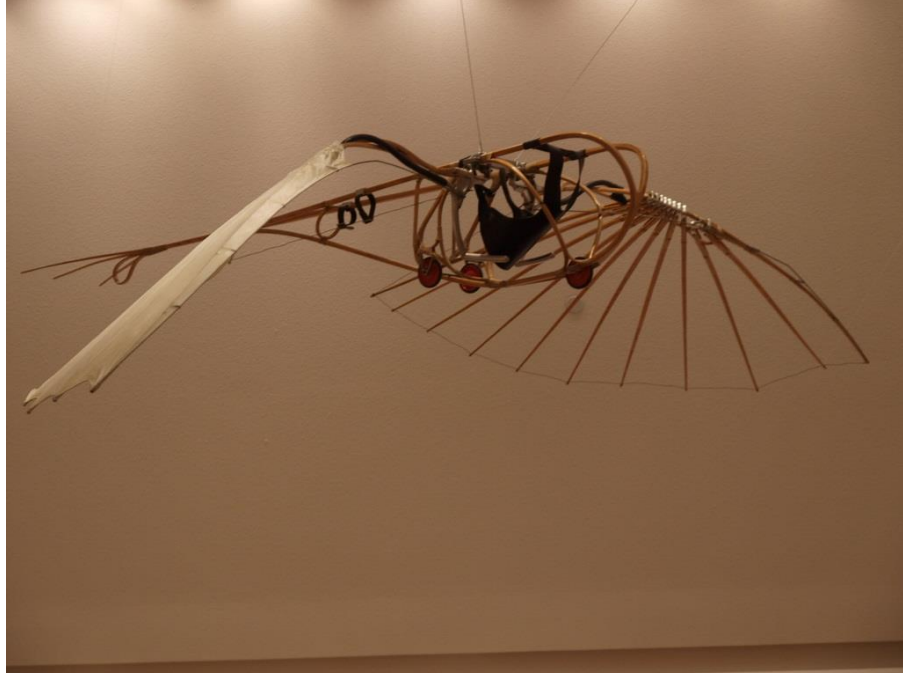
Teknolojik gelişmelerden etkilenen sanatçılar, sanat alanında da bu gelişmeleri çalışmalarında gösterdiler. Gün geçtikçe makinanın kullanımı ve sanatın içine girmesi, yeni akımları etkilemiştir. Fütürizm; kentsel temalar, uçak, araba ve tren gibi öğelerle hareket halindeki nesnelerin dinamizmini yansıtabilme çabası içine girmişlerdir (Antmen, 2010, s.67,68). Devinim ve makine Fütüristler için ilgi uyandıran bir konu ve makine artık toplumumuzun bir parçası olmuştur. Sanatçı Umberto Boccioni'nin Fütürizm ile ilgili düşüncesi şöyledir, “Görünür kılmak istediğimiz, evrensel bir dinamizm içinde belirli bir sabit an değildir. Bizim görünür kılmak istediğimiz, hareketli dinamizm duygusunun kendisidir (Antmen, 2010, s.73).” Resim 32’de dinamizme örnek bir çalışmaya yer verilmiştir.



**Resim 32. Umberto Boccioni, Bir Bisikletçinin Dinamizmi, T.Ü.Y.B. 70x95cm, 1913**

**Kaynak: (http-33)**

İnsanlığın yön verdiği makineler Fütürizmi etkilediği gibi Konstrüktivizmi de etkilemiştir. Endüstriyel malzemeler kullanılmıştır. Konstrüktivistler Malzemelerin resmini yapmak yerine malzemelerin kendisinin kullanılması gerektiğini savunmuşlardır ve nesnelere birer deney malzemesi olarak görmüşlerdir. Üç boyutlu yapıtlarının amaçları bir tür işlevsel altyapı oluşturmaktır. Sanattan çok tasarım yapmışlardır (Antmen, 2010, s.103,104) Resim 33’de akımın en önemli sanatçısı Vladimir Tatlin çalışmasından bir örnek verilmiştir.



**Resim 33. Vladimir Tatlin, Letatlin, Enstalasyon, 1930 Kaynak: (http-34)**

Makinenin buhar gücünü kazanması hem sanayi devrimini hem sanatı etkilemiştir. Teknolojinin ve endüstrinin hızla ilerlemesi sanatçıları da etkisi altına almıştır. Makine hem yaşamın hem de sanatın bir parçası haline gelmiştir. Fütürizm ve Konstrüktivizm sanayi devriminden sonra makinenin gelişiminden en çok etkilenen ve eserlerinde makineyi nesne olarak kullanan akımdır.

#### **2.1.1.5. Kentler, Savaşlar ve Sanat**

Savaş, kentlerin yıkılması ve yeniden yapılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Tarih terimleri sözlüğünde savaşın tanımı şu şekildedir: “İki ya da daha çok topluluğun ve devletin aralarındaki sorunları şiddete başvurarak çözmeye ya da çözmeye çalışma eylemidir (Bilgiç, 2012, s.343).” Devlet kurmak ve sömürge için insanoğlu sürekli savaş halinde olmuştur. Sosyal, ekonomik ihtiyaçlar, politika ve devlet içindeki isyanlar savaşa neden hazırlamıştır ( Black, 2009, s.347).

Devletlerin tutumları savaşlarda önemli bir yere sahiptir. Tarih terimleri sözlüğünde devlet tanımı aşağıdaki şekilde yapılmaktadır:

“Bir hükümet yönetiminde örgütlenmiş siyasal topluluktur. Bir başka deyişle; ekonomik egemenliği elinde tutan toplumsal sınıfın siyasal örgütüdür... Tarih boyunca devletlerin

özü ve görevi değişmemiştir. Bu, belli bir toplumsal ve ekonomik düzeni sürdürmeye yöneliktir. Devletlerin biçimi ise; yere, zamana ve koşullara göre değişir (Bilgiç, 2012, s.111).”

Tarih boyunca savaşlar varlığını sürdürmekte, ilkel topluluklardan günümüze kadar gelmiştir. Savaş gelişme, ilerleme ve hayatta kalma yolunda yadsınamaz bir gerçektir. Bu konuyla ilgili akademisyen Prof. Dr. Erhan Büyükkakıncı, şunları söyler;

“Savaş, insanların birbirleriyle mücadele ederek edindikleri derslerin/öğretilerin bir bütünü olarak değerlendirilebilir. Bu aynı zamanda, yaşamda kalabilmek ve beka sorununu çözebilmek için geliştirilmiş bir davranış biçimi olarak da tanımlanabilir. Bu açılardan bakıldığında, ahlaki ve normatif değerlendirmeler nedeniyle, savaşın her ne kadar siyasal anlaşmazlıklara yönelik ilk çözüm önerisi olarak algılanmamış olduğu tarihsel kaynaklarca kanıtlanırsa da, özellikle siyasal girişimlerin (diplomatik yöntemlerin) başarısızlığa uğradığı noktada devreye girmektedir. Bu bakış açısında, savaş, aktörün tek başına/tek taraflı olarak yaptığı/yaşadığı bir değerlendirme aşaması olarak ele alınabilir (Büyükkakıncı, 2003, s.87).”

Savaş, siyasal anlaşmazlıkların diplomatik bakımdan deneyimlerini göstermiş. Zamanla teknolojinin gelişmesiyle ve sanayi devriminin başlamasıyla değişimler yaşamıştır. Teknolojinin ilerlemesi savaşları da etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı askeri alanda keşifleri hızlandırmış ve savaşta değişimleri de getirmiş, örneğin denizaltının kullanımı ve uçağın keşfi ile hava komutanlıklarının kurulması gibi. Yenilenen askeri güç 1. ve 2. Dünya Savaşı'nda çok sayıda insanın ölümüyle sonuçlanmıştır (Http-35: Yalçınkaya, 2019, s.1).

Clausewitz “Savaş Üzerine” kitabında savaşı bukalemuna benzetir. Bununla ilgili düşüncesini şöyle söyler;

“Savaş gördüğümüz gibi, her somut olayda niteliğini bir ölçüde değiştiren sahici bir bukalemun olmakla kalmayıp, aynı zamanda, bir bütün olarak bakıldığında, belirgin eğilimleri bakımından üç yanlı şaşırtıcı bir olaydır: bir yanda, niteliğinin özünü teşkil eden şiddet, doğal ve kör bir içgüdü sayılması gereken kin ve nefret; öte yanda, savaşı ruhun özgür bir faaliyeti haline getiren ihtimal hesapları ve tesadüfler; son olarak da savaşı salt akla bağlayan bağımlı bir politik araç kimliği. Bu üç cephenin birincisi daha çok milleti, ikincisi daha çok komutanı ve ordusunu, üçüncüsü daha çok hükümeti ilgilendirir...(Clausewitz, 2003, s.33).”

Savaşların şiddeti ve boyutunun artması toplumda maddi ve manevi yıkıcı sonuçlar getirmiştir. İnsanların korkuları ve kaygıları arttı ve dünyada savaşlara karşı toplum kuruluşları kurulmuştur (Bağce, 2003, s.105,106). Bir insanlık mücadelesi, toplumun seslerini duyurmaya çalışması, sivil toplum kuruluşlarının açılması hükümetlere seslerini duyurmak için önemlidir. Sanatçılar, savaş konusunda düşüncelerini aktararak insanların sesleri olmuşlardır. 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar birçok sanat akımı ve fikirler ortaya çıkmıştır. Berger konuyla ilgili şöyle söyler:

“On dokuzuncu yüzyıla başlayan devrimci değişimler dönemine ait sanat tarihi, peş peşe verilmiş bir üsluplar savaşı değil, gelişen toplumsal gerçeğin sanatta içerik olarak daha geniş, daha karmaşık bir ifade aramasından doğan üsluplar arası sürekli bir etkilenmedir (Berger, 2007, s.132).”

Dünya kişilerle karşılıklı ilişkiler içindedir. Dünya ile benlikler arasında karşılıklı ilişkiler vardır. Sanatçıların karşılaştıkları durumlar eserlerinde görülebilir.

Endüstri devrimi ve savaş insanlar üzerinde psikolojik çöküntü oluşturmuştur. Sanata da bu etkileri yansımış, yeni sanatsal ve kültürel akımları ortaya çıkarmıştır. Bu akımlardan biri de dada hareketidir. Dada Hareketinin kurucuları arasında yer alan Romanyalı şair Tristan Tzara, 1918’de “Dada Manifestosu”nda Dada hareketini şu sözlerle ifade etmektedir;

“Ailenin yadsımasına dönüşebilecek her tür tiksinti Dada ürünüdür; bütün varlığının sıkılmış yumruklarıyla yıkıcı eyleme kalkışmış protesto Dada' dır;... Dada ciddi, korkmuş, çekingen, gayretli, güçlü, kararlı, hevesli olsun, anlık deliliğe tutulmuş bütün bireylere saygıdır;... Özgürlük: Dada Dada Dada, gerilimli renklerin kükreyişi, zıtlıkların ve tüm çelişkilerin, grotesklerin, tutarsızların dantel gibi örülmesidir: YAŞAMDIR (Antmen, 2010, s.129,130).”

Tzara'nın yukarıdaki sözlerine bakıldığında ‘Dada’nın çıkış noktası savaş sonrası tabuları yıkmaktır. Keskin sanatsal bir tavidir. Düzene karşı, hiciv ile eleştirisini yapmaktır (Uçan, 2018, s.23). Sanatçı George Grosz Dada grubunun üyesi ve en önemli sanatçılarından olmakla birlikte eserlerinde sosyal eleştirilerini karikatürize ederek anlatmıştır (bkz.Resim 34).



**Resim 34. George Grosz. Almanya’da Bir Kış Masalı, K.Ü.K.T. 50.8x36cm, 1918**

**Kaynak: (http-36)**

Sanatçı, eserde perspektife bağlı kalmamıştır. Politikacılar, iş adamları, dilenciler ve sınıfsal farklılıklar önemli yer tutmaktadır. Grosz, çalışmalarında savaş sonrasında karşılaştığı yeni düzen ve modernleşmeyle başlayan sınıfsal ayrımlara dikkat çekmektedir. Dadacılar, estetik değerlendirmelerin dışında medeniyetlerin çöküşünü vurgulamaktadır.

Yeni Nesneliliğin öncülerinden Max Beckmann Almanya ziyaretinde savaş sonrası yaşanan çöküşü ve ideolojik savaşların neden olduğu gerilimi ve şiddeti kendi anlatımıyla Resim 29 ve Resim 30’da “Cehennem” serisinde eserlerine aktarmıştır.



**Resim 35. Max Beckmann, Eve Dönüş, Litografi 715x580mm, 1919**

**Kaynak: (http-37)**

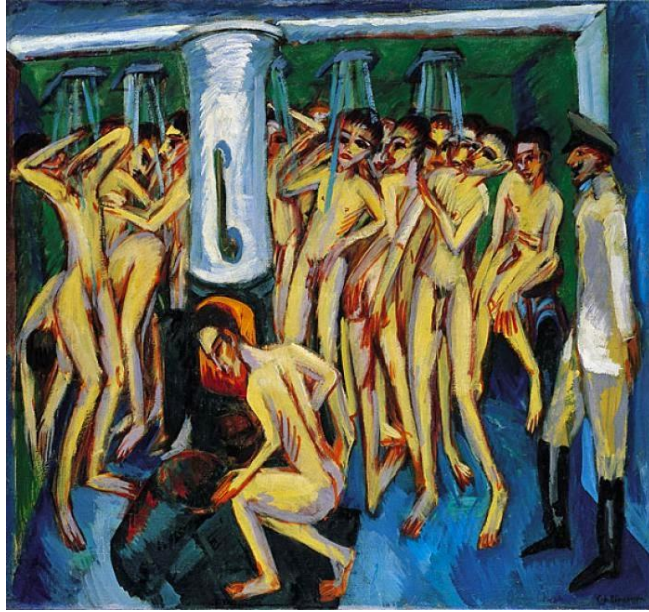


**Resim 36. Max Beckmann, Gece, Litografi 63,4x 41,7 cm 1919**

**Kaynak: (http-38)**

Yazar ve psikolog Rollo May “Yaratma Cesareti” kitabındaki yazısında sanatçıların yaratıcılığı ve eserlerindeki konularla ilgili şöyle söyler; “Ressamın yaptığı, kendi dünyasıyla ilişkisinin altında yatan psikolojik ve tinsel mizacını anlamak istiyorsanız, bunu o dönemin sanatının derinlerinde aramaktan daha iyisini yapamazsınız (May, 2016, s.74).”

Sanatçının, bir sorunu ele alırken yaşanmışlık ile canlı bir bağ kurması ve gözlem yapması gerekmektedir. Alman Sanatçı Ernst Ludwig Kirchner savaşın dehşetine, fiziksel ve ruhsal yıkıma tanıklık eden sanatçılardandır. Eserinde 20. yüzyılın ruhsal çöküşünü tüm objektifliğiyle anlatmaktadır (bkz. Resim 37).



**Resim 37. Ernst Ludwig Kirchner, Toplular, T.Ü.Y.B.140x150 cm 1915**

**Kaynak: (http-39)**

Sanatçı, toplumsal eleştiriyi ve gerilimi birleştirerek duygusal bir etki bırakmaktadır. Subayın bakışları altında bir grup adamın yıkanmalarını çalışmıştır. Savaşta yaşamış olan incinme, gerilim ve korkuyu eserine aktarmaktadır.

20. yüzyıl sanatına baktığımızda gelişimin parçası olan sanatçı ifadesini özgürce eserlerinde göstermektedir. Savaş ve sonrasında korkusunu, gerginliğini ve durum karşısında rahatsızlığını fikirlere dönüştürebilme yeteneğini bizlere ifade eder. Politik bakabilme yeteneğini duygusal yöne çevirmiştir. Dönemin sanatçıları, modern dünyanın ve teknolojik gelişmelerin rahatını sürerken diğer taraftan iki yıkıcı savaşla trajik ve acımasız olaylarla ile karşılaşmışlardır (Antmen, 2010, s.128).



## 2.2. İlgili Araştırmalar

### 2.2.1. Kentli Sanatçıların Köprü, Meydan, Meydandaki Yapı, Demir Yolu Ögelerini Ele Alışı

Sanat, insanlık tarihi boyunca toplumların gelişmesiyle birlikte yenilenmiştir. Kentin içinde yaşanan teknolojik gelişmeler, savaşlar ve barışlar, devrimler ve farklı coğrafyalara göçler sanatı beslemiştir. Sanatçıların şüphesiz kendilerini geliştirdiği ve beslendiği kaynak toplumdur. Kent içindeki mekânları kendi sanat anlayışlarıyla ve yaşadıkları dönemin getirdiği olaylar ve yeniliklerle ele almışlardır. Bu başlık altında öncelikle kronolojik bir sırayla incelenecek eserlerin sanatçıları ile ilgili kısa bilgi verilecek, sonrasında sanatçının incelenen çalışmalarında kullanılan kent öğeleri yorumlanacaktır.

#### 2.2.1.1. Alfred SISLEY



Resim 38. Argentiul' de Yaya Köprüsü, T.Ü.Y.B. 39x60cm, 1872

Kaynak: (http-40)

Alfred Sisley 1839'da Fransa'da doğmuştur. Empresyonizm (İzlenimcilik) akımını benimsemiştir. Empresyonizm akımı resim sanatı için önemli bir yere sahiptir.

İzlenimciler, açık havada çalışmalarının yeni teknikler geliştirmelerine olanak sağladığına inanmışlardır. Kendi gözleri ile görmeleri; dünyayı gördükleri, algıladıkları ve hissettikleri gibi aktarmalarını sağlamıştır. Empresyonizm (İzlenimcilik) akımı resim sanatı için önemli bir yere sahiptir. Sisley'in çalışmalarına mekân olarak bir nehir kenarını seçmesi, Fransa'da bulunduğu süreçte Argenteuil ve Bougival'de yapmış olduklarıyla aynı tip manzaraları resmetme olanağı sağlamıştır (Jones, 2016, s.84). Sanatçı nehir üstündeki köprüde sükûnet içindeki günlük yaşamı ele almıştır. Resimde seyrek fırça darbeleri öne çıkmaktadır. Durağan renkler kullanılmıştır ve köprüdeki bakış açısı derinlik vermiştir. Resimlerindeki duyguyu bize aktarabilmesi onun önemli ressamlar arasına girmesini sağlamıştır. Sisley' in 1882 yaptığı açıklama konuyu destekleyen niteliktedir;

“Konu ya da tema, daima sade ve anlaşılabilir bir formda sunulmalı, izleyici gereksiz detayların ortadan kaldırılması yoluyla ressamın gösterdiği yola çekilmeli ve sanatçının gözüne ilk olarak takılmış olan unsuru görmelidir. Bütün öğeler bunda bir rol oynamalıdır: biçem, renk, yaklaşım... (Jones, 2016, s.86).”

### 2.2.1.2. Pierre-Auguste RENOİR



**Resim 39. Grands Bulvarı, T.Ü.Y.B. 52,1x63,3cm, 1875**

**Kaynak: (http-41)**

Pierre-Auguste Renoir 1841 yılında Fransa’da doğmuştur. En önemli İzlenimci sanatçılardan olan Renoir sanat hayatında İzlenimcilikle birlikte gelişmiştir. Daha sonra yeni arayışlara girmiş ve izlenimciliğe ara vermiştir. Cezayir ve İtalya gezileri ona ilham vermiştir. Renoir’in bu arayış dönemine kuru dönem adı verilmiştir. Bu dönemde geleneksel değerlere geri dönüyordu. Eleştirmenler Renoir’in sanatını o dönemki sanatçılardan daha az önemli bulmuşlar ama halkın düşüncesi tam tersiymiş. Renoir’in ise sanatı hakkında iddiası yokmuş. Sadece ilgisini çeken ona güzel gelen şeyleri üretmiş, ürettiği işlerle ilgili uzunca bir düşüncesi olmamıştır (Spence, 2015, s. 2-30).

Grands Bulvarı’nda günlük yaşamdan bir an yakalamıştır. Kalabalık ve modern bir bulvar iki taraflı ağaçlar yakın planda sol köşede oturan bir adam, konuşan iki adam, önümüzde üç çocuğu ile konuşan şık giyimli bir kadın ve sağ taraftan geçen at arabası ve üstündeki insanlar. Renoir bizlere günlük yaşamın içinde sıradan bir yaşamı çalışmasında kendi üslubu ile kalabalığı ve uzaktaki insanları ayrıntılara girmeden esnek fırça hareketleriyle bizlere aktarmaktadır.

### 2.2.1.3. Gustave CAILLEBOTTE



**Resim 40. Avrupa Köprüsü, T.Ü.Y.B.125x181cm 1876**

**Kaynak: (http-42)**

Gustave Caillebotte 1848'de Fransa'da doğmuştur ve izlenimcilik akımını benimsemiştir. Empresyonizm akımının öncülerindedir. Gruptaki diğer sanatçılara göre gerçekçilik akımına daha yakındır. Sanatçı, ustaca perspektif kullanımıyla Paris yaşantısını Empresyonistlere göre daha göz alıcı resmetmiştir. Fotoğraf hissi barındıran çalışmaları modernlik taşımaktadır. Yetenekli bir sanatçı olan Caillebotte, döneminde çok ön plana çıkmasa da 1960'dan sonra tekrar keşfedilmiştir (Spence, 2015, s.9).

Çalışma, ilk bakışta bizlerin orada olduğunu ve o anı yaşadığını hissettirmektedir. Paris'te kent yaşamını bizlere aktarmıştır. Bu resimde insanların kıyafetlerinden sınıf farklılıkları gözlemlenmekte bu durum resimde tezatlık oluşturmaktadır. “Köprü, izleyicinin dikkatini kompozisyona hızlıca çeken diyagonal bir perspektif sağlar(...)Arka plandaki zarif binalar, köprünün kaba çirkinliği ile tezat oluşturmaktadır. (...) Figürlerin kimlikleri, hareket hissi ve akışı (yürüyen köpekle daha da pekiştirilmiştir) hissedilmiştir (Jones, 2016, s.92).” Uzakta, hemen kenarda, adamın göz hizasına yakın yerde, küçük bir lokomotif yola çıkar ve dumanı görülür (Rubin, 2015, s.158). Bu detaylar ve anlatım, akış halinde güçlü bir perspektif vermektedir.

#### 2.2.1.4. Claude MONET



Resim 41. Saint-Lazare, Garı, T.Ü.Y.B. 75x105cm, 1877

Kaynak: (<http-43>)

Oscar Claude Monet 1840 yılında Paris’te doğmuştur (Zeidler, 2005, s.7) İlk başlarda karikatür ile ilgilenen Monet’i 1858 yazında Eugene Boudin manzara resimleri ile tanıştırmıştır (Zeidler, 2005, s.13). Boudin’den öğrendiklerini kendi tarzına göre yorumlamaya çalışan Monet, çalışmaları ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: “Bir hayalin peşindeyim... imkansızı istiyorum. Diğer ressamlar köprüyü, evi veya tekneyi resmediyor ve işleri bitiyor... Ben atmosferi resmetmeliyim...Bu da imkansızdan farksız (Zeidler, 2005, s.30).” Sanatçı detaylı fırça hareketleri, ışığı mükemmel kullanması ve renkli gölgeleri ile çalışmalarındaki ruhu ve atmosferi izleyiciye hissettirmektedir. Bu çalışma tarzı ve bakış açısı İzlenimcilik akımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Monet de bu akımın en önemli sanatçılarından biridir.

Sanatçının en önemli eserlerinden olan St. Lazare Garı sanatçının mimari yönden etkilemiştir. En belirgin ışık değişimlerini gözlemleyerek bu yapıyı bir çok kez resmetmiştir (Şenyapılı, 2011, s.130). Tuvalde büyük bir alanı kaplayan çatı geometrik formdadır. İnce çitalarla destekli yapının tepesi ve şeffaf malzemelerden yapılması bize yapının hafif olduğunu göstermektedir. Bu yüksek ve üstü şeffaf yapı gara ışık sağlamaktadır ve havadar bir yapıda olduğunu hissettirmektedir. Ön tarafta demiryolu çalışanları, arka tarafta ise treni bekleyen kalabalık detaya girilmeden çalışılmıştır. Işığın sertliği arka planda kalan binaları ortaya çıkarırken lokomotiften yükselen dumanlar alanı doldurarak çalışmaya yumuşaklık vermiştir. Esere dikkatli bakıldığında buhar ve gün ışığının uyumu eserin etkili görünmesine katkı sağlamaktadır.

### 2.2.1.5. Vincent Van GOGH



**Resim 42. Trinquetaille Köprüsü, T.Ü.Y.B.72,5x91,5 cm 1888**

**Kaynak: (http-44)**

Vincent Van Gogh 1853 yılında Hollanda’da doğmuştur. (Beaujean, 2005:8). Dışavurumun temsilcisi olan post-izlenimciliği benimseyen Vincent Van Gogh çalışmalarında, gerçekliğe uygun bir gösterme biçimi sergilemekte ve günlük yaşamı olduğu gibi betimlemektedir (Beaujean, 2005, s.18). Vincent Van Gogh sanatta gerçekçilik ile ilgili ailesine şunları yazmıştır; “Ancak ciddi bir biçimde tüm ayrıntılarıyla çizmeye başlar ve gerçekçiliği olduğu gibi yansıtırsam bir yere varabilirim (Beaujean, 2005, s.18).” Vincent daha sonraki zamanlarda duygularını eserlerine yansıtmıştır.

Çalışmada günlük yaşamdan bir an ele alınmıştır. Van Gogh gözü yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya yönlendiren güçlü bir perspektif algı yaratmıştır. Sanatçı köprüyü net çizgilerle belirgin biçimde ön plana çıkarmakta ve köprüden geçen insanları netleştirmeden insanların günlük yaşamındaki sıradan tempolarını hissettirmektedir. Yoğun ve yakın fırça vuruşlarını ustaca kullanmakta, aydınlık gökyüzünü merdivenlere ve köprüye yansıyan ışığın renklerini bize renk uyumuyla birlikte hissettirmektedir.

### 2.2.1.6. Camille PISSARRO



Resim 43. Sabah, Bulutlu Bir Gün, Rouen.T.Ü.Y.B.54.3x65.1cm, 1896

Kaynak: (<http-45>)

Camille Pissarro 1830'da Charlotte Amalie'de doğmuştur. İzlenimci ve çağdaş konulara el atmasıyla, sürekli bir arayış içinde olan bir sanatçıdır. Doğal çevreyi yansıtmaya gösterdiği titizlenmeyle, renkleri çevreleyen başka renklerin de olduğu düşüncesini uygulamaya aktarmasıyla ön plana çıkan sanatçıdır. Gölgelede sadece siyahın olmadığını başka renklerin de olduğunu göstermiştir. Sanatçı, renklerin ışık yoğunluğunu öne çıkarması ve kompozisyon disipliniyle izlenimci akımın önde gelenlerinden olarak benimsemiştir (Şenyapılı, 2011, s.153-171).

Sanatçı, çalışmasında uzaktan bakış ile kenti ele almıştır. Gelişmeye açık ve kalabalık şehir merkezini bize göstermektedir. Sanatçı köprüyü merkeze almakta ve köprünün üstünde ve etrafında kalabalık, hareketli bir günlük yaşam görüntüsünü bize aktarmaktadır. Çalışmada, gemiden çıkan dumanların havaya karışmasıyla birlikte kasvetli ve gri bir hava hâkimdir. Sanatçının küçük ve seyrek fırça vuruşları resimde görülmektedir. Mevsimin kış ve soğuk olduğunu anlatmaktadır. Sanatçı donuk ve gri renklerin hâkim olduğu resimde yer alan ışıklı alanlar, resmin etki gücünü arttırmıştır ve etkili bir anlatıma sahip olmasını sağlamıştır.

### 2.2.1.7. Pierre BONNARD



**Resim 44. Pont des Arts, T.Ü.Y.B. 70x55cm, 1905**

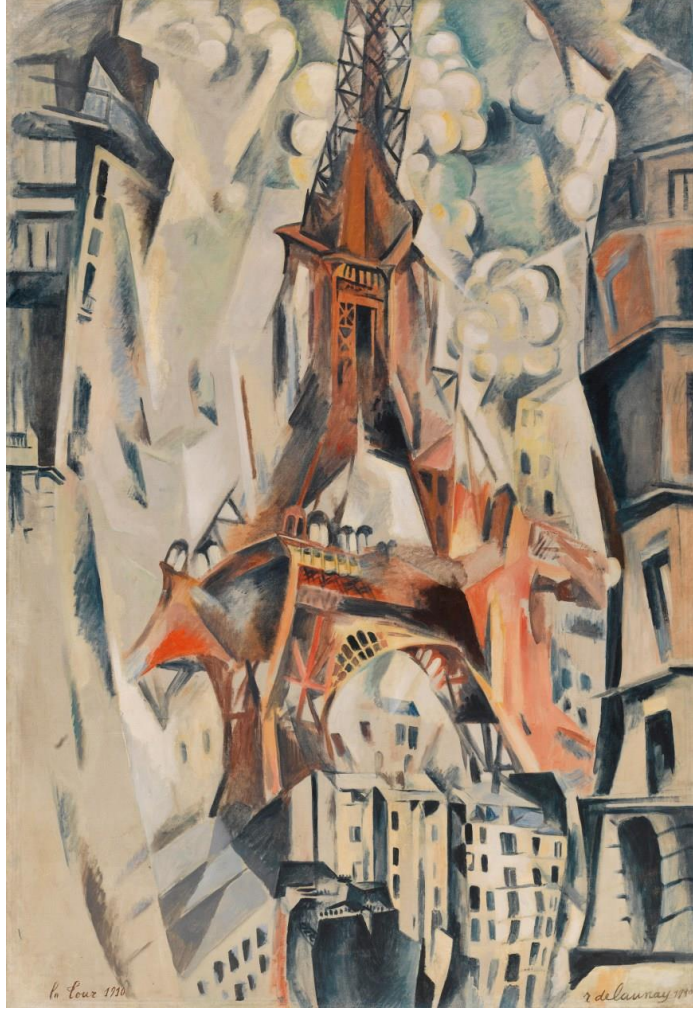
**Kaynak: (http-46)**

Pierre Bonnard 1867’de Paris ‘de doğmuştur (Erdur, 2015, s.5). Ard İzlenimcilik ve modern sanatı benimsemiştir. Sanatçı Matisse, makalesinde Bonnard’la ilgili olarak “Evet! Bonnard’ın çağımızın ve haliyle gelecek kuşaklar için büyük bir sanatçı olduğu görüşündeyim (Erdur, 2015, s.16).” ifadelerini kullanmıştır. Bonnard’ın sanatı ilgi görmüştür. 20. yüzyılın ilk yarısındaki sanatçılar öldükten sonra tanınmıştır. Bonnard için bu durum farklı olmuş çok çabuk tanınmış ve itibar görmüştür. Böyle olmasına rağmen Bonnard ilerleyen zamanlarda çok fazla işlerini satamamış, gündemde çok fazla söz edilmemiştir (Erdur, 2015, s.18-20).

Bonnard çalışmasında köprüyü, üzerinde bulunduğu ve karşıda resmin merkezinde trenin hareket ettiği mekân olarak ele almıştır. Sanatçıdan uzakta olmasına karşın büyük bir köprüdür. Ön plandaki kadının kıyafetinin ve şapkasındaki ayrıntılarını işlemiştir. Ayrıntıları bize gösterdiği için, kadının sosyal durumunun iyi olduğunu bize hissettirmiştir. Yanındaki figürlerde ayrıntıya girmemiş ve figürlerin bütününe kadrajına almamıştır. Çalışmanın bütününde tuşe fırça kullanımı ve canlı renkler hâkimdir.



### 2.2.1.8. Robert DELAUNAY



**Resim 45. Eysel Kulesi, T.Ü.Y.B. 202x138cm, 1911**

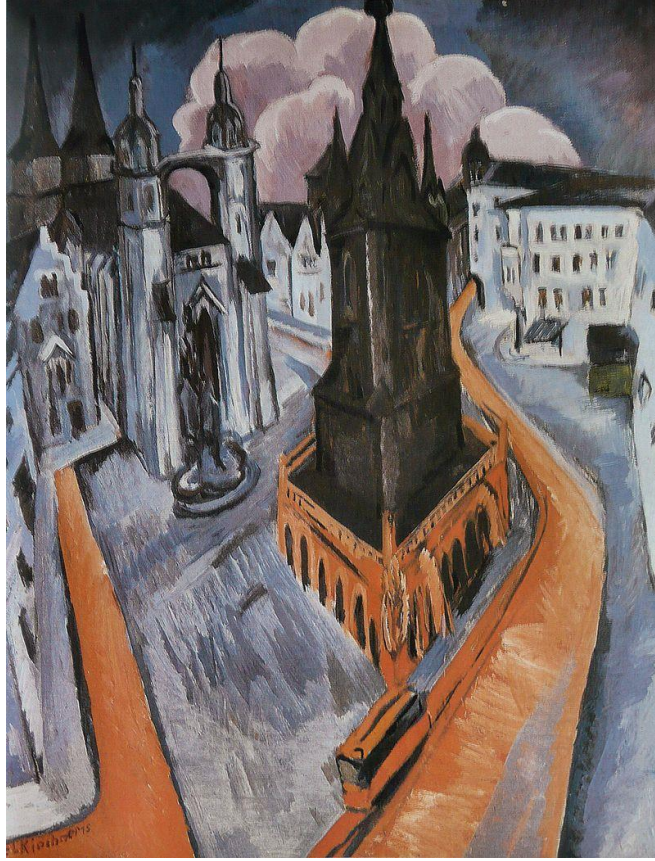
**Kaynak: (http-47)**

Robert Delaunay 1885 yılında Paris'te doğmuştur. Sanatçı Kübizm'den etkilenmiştir. Kübizm yeni bir dil yeni bir görme biçimi dünyayı temsil etmenin yeni bir yöntemi olarak dönemine damga vuran bir akımdır. Batı sanatında yüzlerce yıllık görsel sistemini yerle bir eden bu akım resimsel yüzeyde üç boyutluluk yaratmak yerine iki boyutluluğu vurgulamış ve nesnelere birçok açıdan göstererek bir başka boyuta geçmişlerdir (Antmen, 2010, s.45,46).

Sanatçı Delaunay bu çalışmada yaşadığı kentten Eiffel Kulesi'ni resmetmiştir. Delaunay'ın en önemli eserlerindedir. Sanatçı, Kule ve çevresini çeşitli açılardan ele almış ancak sanatçı Eiffel Kulesi'ni farklı bir bakış açısıyla ve alışılmadık dışında bizlere birçok açıdan bakarak aktarmıştır. Çalışmada kulenin konu olarak ele alınması

modern ve teknolojide gelişmiş bir kenti vurgulamakta sanatçının kullandığı renkler sokağın dinamizmini yansıtmaktadır.

### 2.2.1.9. Ernst Ludwig KİRCHNER



Resim 46. Halle'de Kırmızı Kule, T.Ü.Y.B. 120X92cm, 1915

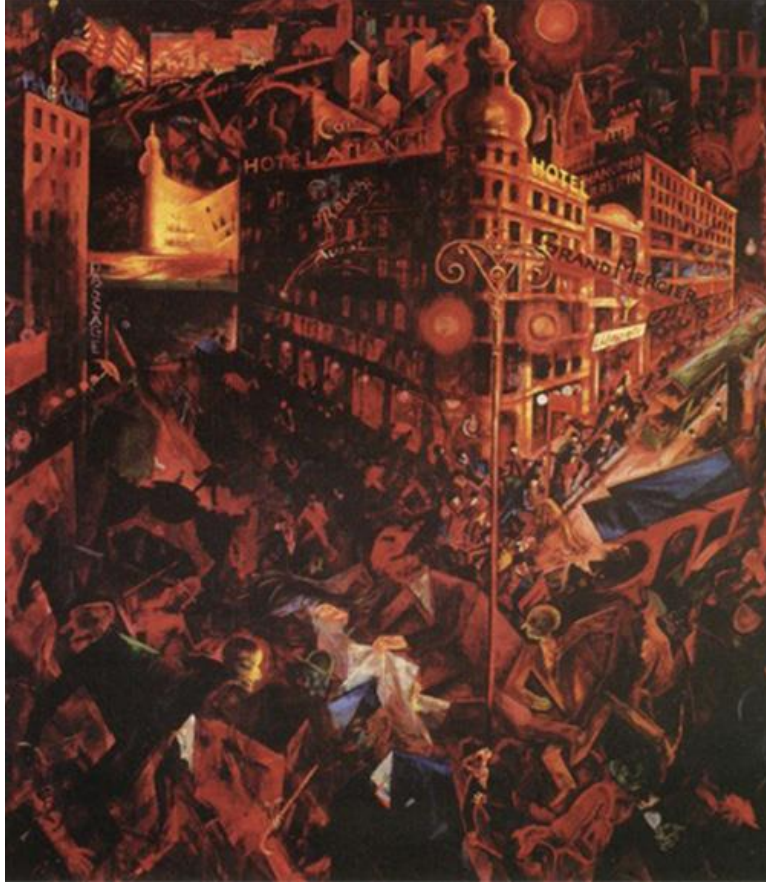
Kaynak: (http-48)

Alman dışavurumculardan Ernst Ludwig Kirchner 1880 yılında Almanya'da doğmuştur. Ekspresyonizm'in ortaya çıkmasında önemli etkisi olan bir sanatçıdır. Kirchner'in, gruptaki arkadaşları gibi amacı, 20. yüzyılda dünyanın görüntülerini; arınmış, lekesiz hâle getirerek duygu yüklü insanları en derin yerinden yakalayan eserler üretmektir. Sanatçı, başkalarının güzel gördüğü ya da düşündüğü şeyi vermek yerine bunun tam tersine sadece kendisi için önemli olanı anlatmaya yönelmiştir (Taşkesen, tarihsiz, s.11). Sanatçı Kirchner, bu yeni akımla ilgili "Die Brücke" (Köprü) manifestosunda aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır;

“İlerlemeye duyduğumuz inançla, yeni yaratıcılara, yeni izleyicilere ve gençliğe çağrıda bulunuyoruz. Biz bugünün gençliği olarak, geleceği sırtlamak, eskinin kurumsallaşmış düzenine karşı kendi yaşamımızın, kendi eylemlerimizin özgürlüğünü yaratmak istiyoruz. Kendini kısıtlamadan, doğrudan ve tüm içtenliğiyle yaratmaya soyunan herkesi bizden sayıyoruz (Antmen, 2010, s.40).”

Çalışmasında ilk dikkat çeken unsur renklerdir. Kirchner; kent meydanında ve kulede siyah, kırmızı, mavi, mor gibi koyu renkleri kullanmış ve bizlere kentin dramatik, duygusal yönünü ve kasvetli havasını kullanmış olduğu renklerle hissettirmektedir.

### 2.2.1.10. George GROSZ



**Resim 47. Kent, T.Ü.Y.B. 100x102cm, 1917/18**

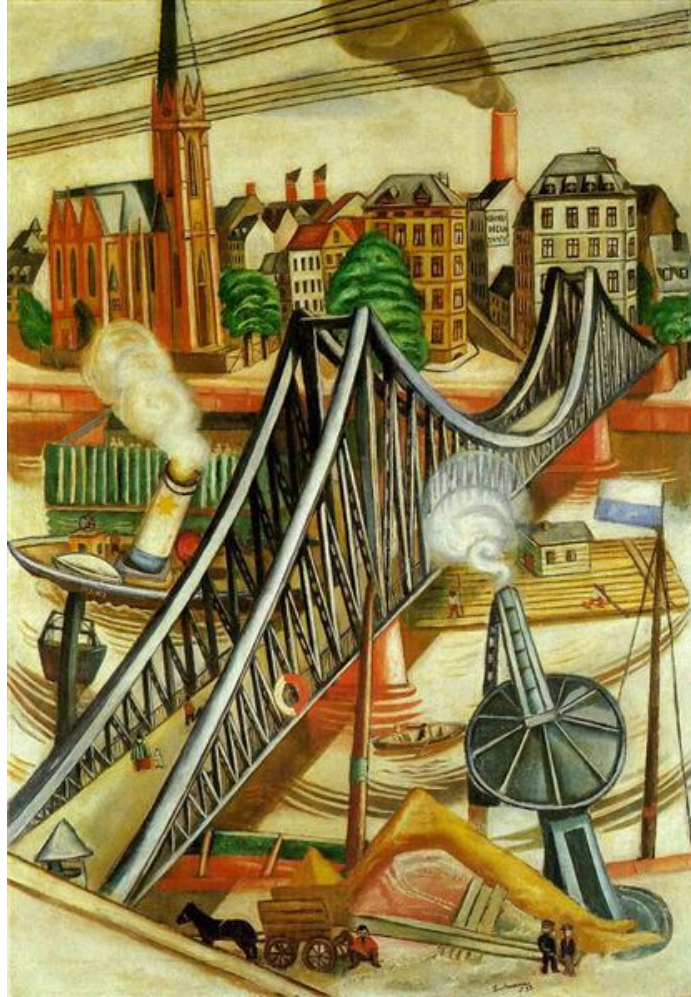
**Kaynak: (http-49)**

George Grosz 1893 yılında Almanya’da doğmuştur. Dada akımının öncülerinden olan sanatçı bu akım ile ilgi düşüncesini şu şekilde aktarmıştır; “ O

zamanki sanatsal eğilimimizin adıydı, Dada. Uzun zamandır duyduğumuz rahatsızlığın ve alaycılığın bir ifadesiydi... Ara sıra “sanat” da yaptık. Ama esas amacımız, “sanat eylemi” yerle bir etmektir (Antmen, 2010, s.131).”

Sanatçı toplumsal eleştiriyi çalışmalarında merkeze almıştır. Savaş karşıtı olmakla birlikte sosyal yasakları hedef almıştır. Sanatçının çalışmalarında kent, kargaşadan ve mutsuzluktan ibarettir. Kırmızıya ve koyu tonlara boyadığı çalışması günlük hayatın sürüp giden karmaşasını, güzel olmayan yanını, kentin merkezinde iç içe geçmiş insanlar, binalar ve kentteki objelerle keskin bir üslup ile betimlenmiştir.

### 2.2.1.11. Max BECKMANN



Resim 48. Demir Köprü (Frankfurt Manzarası), T.Ü.Y.B. 120x84,5cm, 1922

Kaynak: (http-50)

Max Beckmann 1884 yılında Almanya’da doğmuştur. Yeni Nesnelcilik akımının öncülerindendir. Sanatçı eserlerinde sosyolojik konuları ele almıştır. 20. yüzyılın hızla değişen kent olgusu ve yaşanan savaşlar ve bu savaşların yıkıcı gücünü deneyimleyen sanatçılarıdır. Savaş sonrası oluşan çöküşleri eserlerine yansıtmaktadır (Erdoğan ve Öztürk, 2021, s.256). Çalışmanın merkezinde bir köprü vardır. Sanatçı savaş sonrası kendini yenilemeye çalışan kenti ele almıştır. Köprüyü modern şehirlerdeki gibi kentin merkezine almış ve onun etrafına fabrika, vapur ve apartmanları oluşturmuştur. Çalışmada bu kurgu, kentte bir kargaşa havası hissettirir. Vapur ve fabrikadan çıkan duman havanın kirli olmasını bizlere göstermektedir. Figürler küçük ve ayrıntısız şekilde kübik formlarda çalışmıştır.

#### 2.2.1.12. Robert RAUSCHENBERG



Resim 49. Estate, T.Ü.K.T. 243.8x177.3cm, 1963

Kaynak: (<http-51>)

Robert Rauschenberg 1925’de Amerika’da doğmuştur. 1960’larda ortaya çıkan Minimalizm ve Pop Art’tan etkilenmiştir. Resimlerinde farklı malzeme tekniklerini kullanmışlar (Yılmaz, 2012, s.114). Yeni bir teknik olan kolaj tekniğini eserlerinde kullanmıştır.

Rauschenberg, sanatını hem yaşamla hem sanatla ilişkilendirmiştir. Yaşam ile bağ kurarak eserler üretmiş, işlerinin yorumlanmasını seyircilere bırakmıştır. Resme dahil ettiği kolaj ve ambalaj kağıtlarını boya ile birleştirmiştir. (Bayçu, 2018:36).

Çalışmasında, farklı yerlerden kestiği mekân fotoğraflarını tuval üzerine dağınık bir biçimde sabitlemiştir. Geleneksel çerçevenin dışına çıkan sanatçı bizlere kenti farklı bir bakış açısıyla anlatmaktadır. Farklı mekânlardan yeni bir mekân yaratan sanatçı aralarda kullandığı renkler ile bütünlük oluşturmuştur.

### **3. YÖNTEM**

Bu araştırmada dergi, kitap, makale ve internet kaynaklarından yararlanılarak yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen bulgularla günlük yaşam, kent, kentin gelişimi ve kenti oluşturan öğeler (köprüler, demiryolları, meydanlar ve çevresindeki yapılar) üzerinde durularak bunların sosyal yaşantıyı, insanları, sanatı ve sanatçıyı nasıl etkilediği incelenmiştir.

## 4. BULGULAR VE YORUMLAR

### 4.1. Sanatsal Uygulamalar

Modern hayat, geçiciliği ve sürekli yenilenmeyi içinde tutar. Bu yüzden de çelişkilerle doludur. Bu belirsizlik içinde, ikilemlerin dengesiyle sürekli değişen günlük hayatın farkına varmak ise içinde bulunulan durumun saptanmasını kolaylaştırmaktadır. Günlük hayattaki değişimler önemli bir esin kaynağı olmuştur. Kentler sadece insanların bir arada yaşadığı fiziksel mekânlar değildir; insanların günlük hayattaki davranışlarını, düşünce biçimlerini, tercihlerini kente özgü sosyal, siyasal ve kültürel özelliklerle beraber içinde barındırır.

Araştırmacı çalışmalarında kent hayatının içine girip bizlere hayattan kesitler sunar ve bu kesitlerde günlük yaşamın kargaşasını, yaşam mücadelesini ve zaman akışını izleyiciye izlenimci bir tavırla aktarır. Araştırmacı, bu düşüncelerini aktarabilmek adına resmettiği kompozisyonlar için aldığı dar açılı anlık kesitleri el yapımı kağıtlar ve tuval üzerine karışık teknik, baskı teknikleri ve farklı malzemeler kullanarak üretirken video sanatından da örnekler oluşturmuştur. Kâğıt üzerine yapılan kolaj çalışmalarında siyah beyaz mekân üzerine yerleştirilen renkli figürler aracılığıyla kentin yoruculuğu ve bunun karşısında insanların sıkışmışlığı hissettirilmiştir. Tuval çalışmalarında ise kolaj, renklerin içindeki detaylar olarak kentin parça-bütün dinamikliğini ve tamamlamayı hissettirmekte ve bu yönüyle bir bütün oluşturan parçalar “o an” ile bir bağ kurmuştur.



#### 4.1.1. Tuval Üzerine Çalışmalar



Resim 50. İşimsiz, T.Ü.K.T 100x70cm, 2019



Resim 51. İşimsiz, T.Ü.K.T 100x75cm, 2019



**Resim 52. İsimsiz, T.Ü.K.T. 100x70cm, 2019**



**Resim 53. İsimsiz, T.Ü.K.T. 80X60 cm 2019**



Resim 54. İsimsiz, T.Ü.K.T. 80x60cm, 2019

#### 4.1.2. Kâğıt Üzerine Çalışmalar



Resim 55. İsimsiz, K.Ü.L.B. 30x25cm, 2019



Resim 56. İsimsiz K.Ü.L.B. 30x25 cm 2019



Resim 57. İsimsiz, K.Ü.L.B.30X25cm, 2019



**Resim 58. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24cm, 2019**



**Resim 59. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



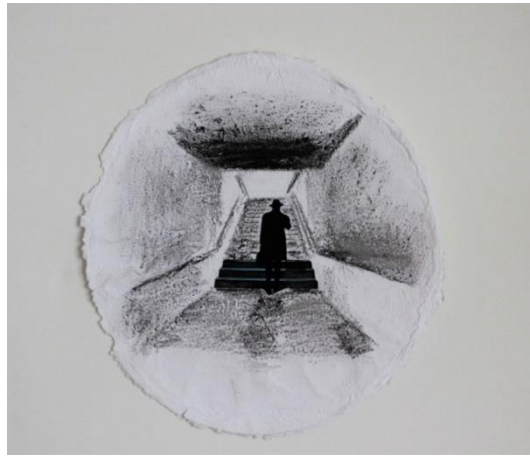
**Resim 60. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



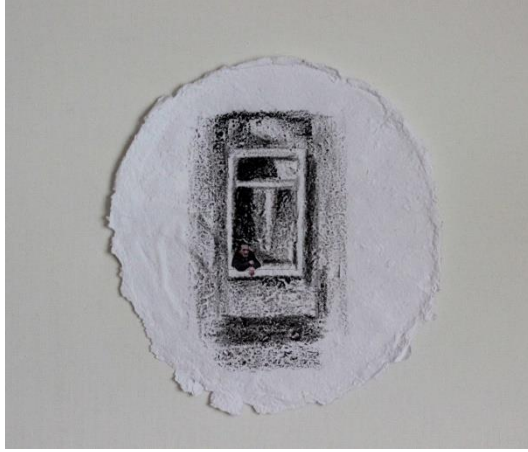
**Resim 61. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 62. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 63. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



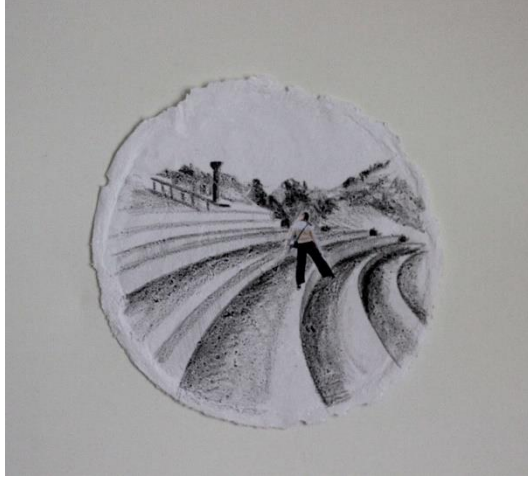
**Resim 64. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 65. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 66. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 67. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 68. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**

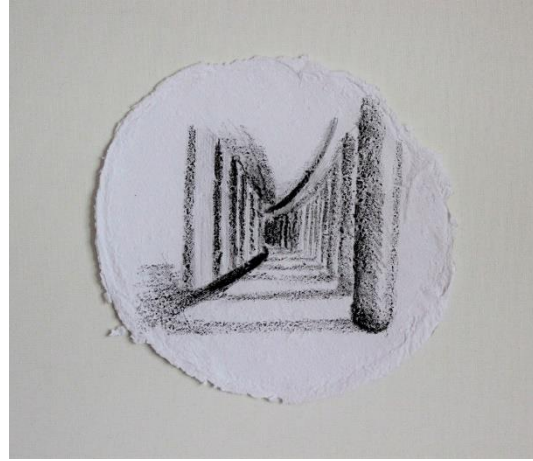


**Resim 69. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**





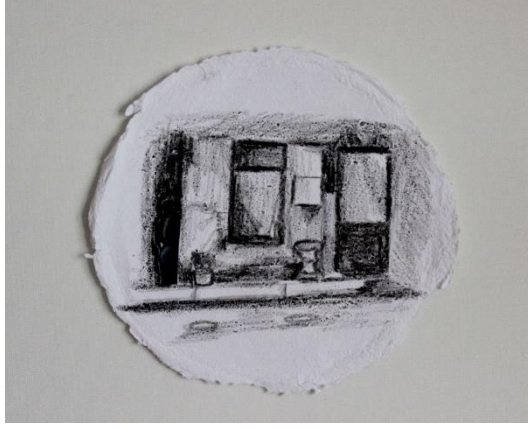
**Resim 70. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



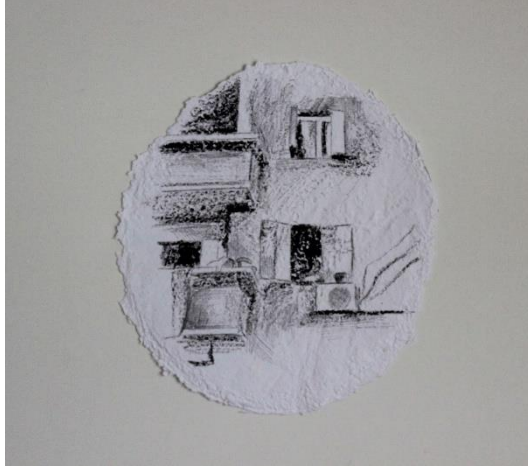
**Resim 71. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 72. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 73. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 74. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 75. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 76. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 77. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 78. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 79. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 80. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



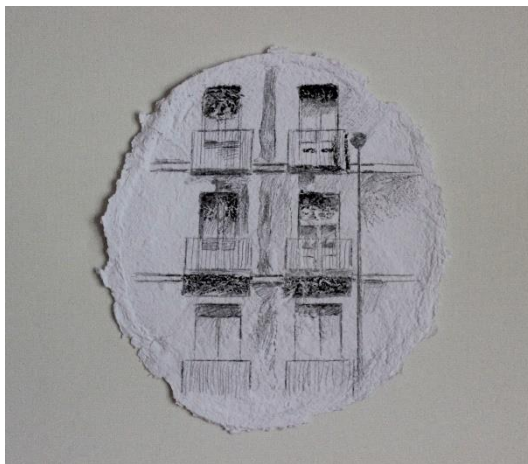
**Resim 81. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



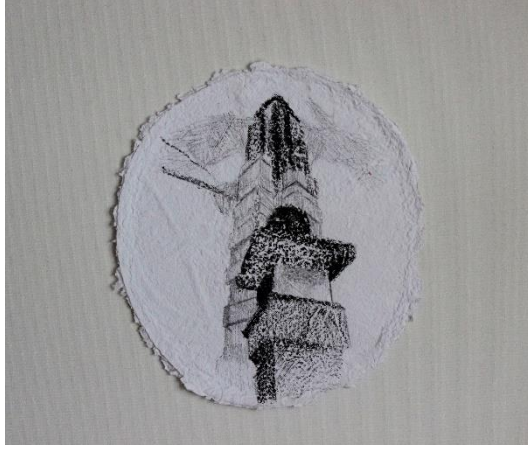
**Resim 82. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



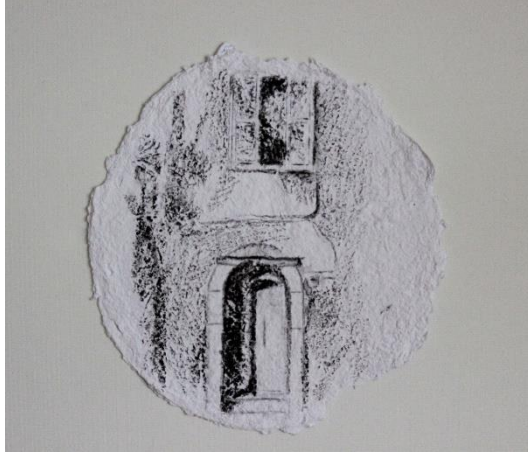
**Resim 83. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 84. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 85. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 86. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



**Resim 87. İsimsiz, K.Ü.K.T. 24x24 cm, 2019**



Resim 88. İsimsiz, K.Ü.K.T. 120x144cm, 2019

### 4.1.3. Video Çalışmaları



**Resim 89. Büyük Şehir, Video, 2019**

Resim 83'e ait metin;

“Büyük Şehir

Sana büyük şehirlerden bahsedeceğim;  
En büyük camiler orda kurulur  
En küçük mezarlar orda kazılır  
En kara yazılar orda dizilir  
Yüksek minarelerde sela verilir  
Civar hanelerde zina edilir  
Büyük şehirlerde yalan söylenir tosunum  
Halbuki küçük köylerin  
Mezarlığı bile yoktur.

Büyük şehirlere bağlanma mehmedim  
Öyle bir şehre yerleş ki  
Küçük fakat bizim olsun  
Sokaklarında tanımadığın yüz  
Ensesine şamar atamayacağın kimse dolaşmasın  
Her ağacına elin  
Her karış toprağına terin değsin  
Ve kuytu evlerden birinde  
Senden habersiz ölenler olmasın (Eyüpoğlu,2003:46).”





**Resim 90. Gölgeler, Video, 2019**

Resim 84'e ait metin;

“Yabancı Şehir

Bu şehirde akşama doğru  
İçime korku,  
Ayaklarıma karasu iner.

Bu şehirde akşama doğru  
Gülünç gözüdür yolcu,  
Sevsinler!

Bu şehirde akşama doğru  
Yalnız ve ağlamaklı olduğumu  
Bilsinler.

Varlık, 241, 15 Temmuz 1943 (Necatigil,2019:25)”



**Resim 91. Memnuniyetsizlik, Video, 2019**

Resim 85'e ait metin;

“Şehir

Ve şehir sabah akşam bu gürültüdür,  
Baksan minareler, kubbeler görünür,  
Minyatür bir gök ve serseri bulutlar;  
Bacalar tütmekte yakından, uzaktan,  
Kuşlar saçaklarda mahzun kanat çırpar,  
Usanmış durur damlar göğe bakmaktan.

Ve kış yaz demeden ve Tanrının günü,  
Benimsemişler şehrin gürültüsünü,  
Giderler gelirler bu kaldırımlarda  
Gül benizli toklar, saz benizli açlar.  
Ne alışveriştir gel gör bu pazarda;  
Ne çeker apartmanlardan ağaçlar!

Varlık, 1.10.1937 (Tarancı,2020:105)’’

## 5. SONUÇ

Hareket halinde olan kent, günlük yaşamın içinde bir döngü yaratır. Bu yüzden kentteki bu döngü günlük yaşam üzerinden, kenti geliştirmede ve kente ait yeniliklerin farkına varmada kolaylık sağlamaktadır. Yaşamda karşımıza çıkan durumlar (sanayi devrimi, teknolojik gelişmeler ve savaşlar gibi) yaşamı ve sanatı da etkilemiştir. Savaşlar ve siyasi değişimler kentleri olumsuz etkilemiştir. Bu durumda insanların çevresini sorgulamasına neden olmuştur.

20. yüzyılda teknolojinin gelişimi elektronik araçlar ve aletlerle ilerleme kazanmıştır. Kentin değişimi ve sanayi devrimi ile gelişen ulaşım yolu demir yollarında da ilerlemeler yaşanmasını sağlamıştır. Teknoloji ile birlikte gelişen yeniliklerle birlikte meydanlar ise insanların sosyalleşme alanları olmuştur. 19. yüzyıldan günümüze kadar meydanlar sosyal toplanma ve buluşma alanları olma konumunu sürdürmüştür.

19. yüzyıldan 20. yüzyılın sonlarına kadar yaşamda değişimler yaşanmıştır. İlerlemeler, sıkıntılı süreçler ve bunların etkisi sanata da yansımıştır. Bununla birlikte birçok görüş de ortaya çıkmıştır. Gelişmeler ışığında sanatçı daha sorgulayıcı olmuştur. İzlenimciler kenti ve günlük yaşamı ele almışlardır. 20. yüzyılda ise Dışavurumculukla kentli bireylerin duygularına, iç dünyalarına yer vermişlerdir. Kübizm akımında sanatçılar soyutlama ve deformasyona giderken; Fütürizm'de kentteki hız ve devinimden yararlanarak kent imgesini çalışmalarına aktarmışlardır. Özgür ifadelerin çoğalması ile Dada, sıkıntılarını yıkıcı ifade biçimi kullanarak eserler ortaya çıkarmışlardır. Pop Art kitlesel iletişim çağının teknikleriyle popüler imgeleri kullanarak, popüler kültür ve sanat öğeleriyle ilgilenmiş; Performans sanatı sosyal gerçeklikleri o an yaşanan performansla izleyicilerine sunmuşlardır.

19. yüzyıldan günümüze kadar meydanlar, sosyal toplanma alanları olan konumunu korumaktadır. Sanatçılar, sanat eserlerini içinde yaşadığı sosyo-kültürel

Çevrenin etkisi, toplumun duyarlılıkları ve düşünceleri ile birlikte kurdukları bağ ile eserlerine yansıtılmışlardır. Bu tezde sonuç olarak denilebilir ki; kent ne kadar gelişirse gelişsin kentteki bazı ögeler konumlarını korumakla beraber, yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelirler.

## KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2010). *20.yüzyılda batı sanatında akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık, s.23-235
- Artun, A. (2018). *Çağdaş sanatın örgütlenmesi* İstanbul: İletişim Yayınları, s.98
- Aldoğan, A. (2018) *Janr Resmi ve Türk Resim Sanatındaki Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.26
- Bağce, E. (2003). *Doğu batı düşünce dergisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 24, s.105,106
- Bayçu, S. (2018). *Robert Rauschenberg, ressam ve eseri üzerine eğlenceye dönüşen sanat pratiği, resim*. Sanat ve Tasarım Dergisi, s.36
- Baynes, K. (2012). *Toplumda sanat*. (Çev. Y. Atılğan). İstanbul. Yapı Kredi Yayınları, s.18
- Benjamin, W. (2019). *Pasajlar*.(Çev. A. Cemal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 88
- Benevolo, L. (1995). *Avrupa tarihinde kentler*.(Çev. N. Nirven). İstanbul: Afa Yayıncılık A.Ş, s.20-189
- Berger, J. (2007). *Sanatla direniş*.(Çev.B.Berker).İstanbul: Agora Kitaplığı, s.132
- Berman, M. (2013). *Katı olan her şey buharlaşıyor modernite deneyimi*.(Çev. B. Ü. Peker, Altuğ). İstanbul. İletişim Yayınları, s.27,29
- Bilgiç, A. TİMUR. (2012). *Tarih terimleri sözlüğü*. İstanbul: İstanbul Toplumsal Dönüşüm Yayınları. s.11,341,343
- Bishop, P. (2015). *Köprü*.(Çev.Ü.Şensoy). İstanbul: Optimist Yayım, s.127
- Black, J. (2009). *Savaş ve dünya askeri güç ve kıtaların kaderi 1450-2000*.(Çev. Y. Özkan).Ankara: Dost Kitabevi, s.347
- Büyükakıncı, E. (2003).*Doğu batı düşünce dergisi* 24. Ankara: Doğu Batı Yayınları, s.87
- Cevizci, A. (1999).*Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, s.699

- Clausewitz, C.V. (2003). *Savaş üzerine*.(Çev.Ş.Yalçın).Ankara: Eriş Yayınları,s.33
- Dickens, C. (2020). *İki şehrin hikâyesi*. (Çev. M. Arvas). İstanbul: Can Sanat Yayınları, s.13
- Ed. Erdur, K. (2015). *Bonnard*. (Çev. N.E. Hüseyin). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.5-20
- Erdoğan, N.Ö. ve Öztürk, M.A. (2021). Rönesanstan modern dönem resim sanatına korku duygusunun yansımaları. *İdil Dergisi*, 78, s.256
- Eyüpoğlu, B. Rahmi. (2003).*Dol karabakır dol*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.46
- Fischer, E. (1990). *Sanatın gerekliliği*. (Çev. C. Çapan). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.9
- Gökgür, P. (2017). *Kentsel mekânda kamusal alanın yeri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s.29-106
- Gombrich, E.H.(2013). *Sanatın Öyküsü*. (Çev. E. Erduran, Ö. Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi, s.465
- Görgülü, Ç. (2017). Tarihsel süreç içerisinde demiryolu trafik yönetim sistemlerine yüzeysel bakış. *Demiryolu Mühendisliği Dergisi*, 5, s.34
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu*.(Çev. S.Sungur). İstanbul: Metis Yayınları, s.53
- Hasol, D. (1998).*Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. Yem Yayın, s.168-313
- Hodge, S. (2013). *Beş yaşındaki çocuk bunu neden yapamaz*.(Çev. F. C. Çulcu, G. Metin).İstanbul: Hayalperest Yayınevi, s.161
- Jones, M.P. (2016). *Empresyonizm (İzlenimcilik)*.(Çev. E. Süren).İstanbul: Remzi Kitabevi, s.84-92
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumları Sözlüğü, s.75
- Lefebvre, H. (2017). *Gündelik hayatın eleştirisi 3 Moderniteden Modernizme*. (Çev. I. Ergüden) . İstanbul: Sel Yayıncılık, s.51,72

- Lefebvre, H. (2017). *Gündelik hayatın eleştirisi 1*. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık, s.141
- Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat*. (Çev. I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları, s.35
- Lefebvre, H. (2018). *Ritimanalizm mekân, zaman ve gündelik*. (Çev. A. L. Batur). İstanbul: Sel Yayıncılık, s.8
- Lynch, K. (2014). *Kent imgesi*.(Çev. İ. Başaran). İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, s. 52,53
- May, R. (2016). *Yaratma cesareti* .(Çev. A. Oysal). İstanbul: Metis Yayınları, s.75
- Necatigil, B. (2019). *Şiirler bütün yapıtları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.25
- Özakçaoğlu, N. (2021). Endüstriyel gelişme: Modernleşme bağlamında sanat eseri ve sanatçının dönüşüm süreci. *Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, s.59
- Rubin, J.H. (2015). *İzlenimcilik nasıl okunur bakma biçimleri*.(Çev. F.T. Kazancı).İstanbul: Hayalperest Yayınevi, s.158
- Sennett, R. (2018). *Ten ve taş*. (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s.328
- Spence, D. (2015). *Büyük ressamlar "Renoir"*.(Çev. İ. Sevinç).İstanbul: Beta Yayıncılık, s.2-30
- Şahin, H. (2012). Postmodern sanat. *İdil Dergisi*, 1 (5), s.185
- Şenyapılı, Ö. (2011).*Resimde İzlenimcilik yılları ve İzlenimci ressamlar*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, s.130
- Tarancı, C. Sıtkı. (2020). *"Otuz beş yaş" bütün şiirler*. İstanbul: Can Sanat Yayınları, s.105
- Taşkesen, S. (tarihsiz). Empresyonizm akımının köprü ve mavi atlı gruplarına yansımalarının beden olgusu üzerinden sorgulanması. *Atatürk Üniversitesi Gsf. Sanat Dergisi*, s.11
- Tekeli, İ. (2008). *Klasik Çağlar, Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi*. İstanbul: YEM Yayınları, (2) , s.986
- Turani, A. (2014). *Çağdaş sanat felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, s.27-184

- Turani, A. (2010). *Dünya sanat tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, s.555,556
- Uçan, B. (2018). George Grosz eserleri üzerinden Dada ve mizah bağıntısı. Yıldız Teknik Üniversitesi *Yıldız Sanat ve Tasarım Dergisi*, s.23
- Yaşar, N. (2015). XVII. Yüzyıl Hollanda Resim Sanatında İlk Teknik Uygulamaları ve Optik Etkileri. *İdil Dergisi*, s.45
- Yeliseyeva, N.V. (2010). *Yakın Çağlar tarihi*. (Çev. İ. Özdemir). İstanbul: Yordam Kitap, s.29-31
- Yılmaz, S. (2012). 1950 Sonrası sanat akımlarının gelişiminde Robert Rauschenberg'in etkileri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, s.114
- Zeidler, B. (2005). *Mini sanat dizisi "Claude Monet"*. (Çev. A. Eren). İstanbul: Literatür Yayıncılık, s.7-30

**http-1:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Roma\\_Forumu#/media/Dosya:Map\\_of\\_downtown\\_Rome\\_during\\_the\\_Roman\\_Empire\\_large.png](https://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Forumu#/media/Dosya:Map_of_downtown_Rome_during_the_Roman_Empire_large.png) (Erişim Tarihi: 02.05.2022)

**http-2:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eehir#/media/Dosya:Paris\\_-\\_Blick\\_vom\\_gro%C3%9Fen\\_Triumphbogen.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eehir#/media/Dosya:Paris_-_Blick_vom_gro%C3%9Fen_Triumphbogen.jpg) (Erişim Tarihi: 02.05.2022)

**http-3:**

<http://www.doganhasol.net/kentsel-mekan-ve-kentlilik-bilinci-2.html> (Erişim Tarihi: 11.12.2021)

**http-4:**

<https://www.flickr.com/photos/warsaw1948/7993542316>  
(Erişim Tarihi: 02.05.2022)

**http-5:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Galerie\\_Vivienne#/media/Dosya:GalerieVivienne1.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Galerie_Vivienne#/media/Dosya:GalerieVivienne1.jpg) (Erişim Tarihi: 02.05.2022)



**http-6:**

<https://www.themaggar.com/cicek-pasaji-tarihi/> (Erişim Tarihi: 22.06.2022)

**http-7:**

[https://www.academia.edu/29389258/GÜNDELİK\\_YAŞAM\\_ÜZERİNE\\_DÜŞÜNCELER](https://www.academia.edu/29389258/GÜNDELİK_YAŞAM_ÜZERİNE_DÜŞÜNCELER) (Erişim Tarihi: 15.10.2021)

**http-8:**

<https://www.towerbridge.org.uk/discover/history/how-often-and-why-does-tower-bridge-open> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-9:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Trajan\\_Forumu#/media/Dosya:Trajan\\_Forum.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Trajan_Forumu#/media/Dosya:Trajan_Forum.jpg) (Erişim Tarihi: 10.02.2022)

**http-10:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Taksim\\_Meydan%C4%B1#/media/Dosya:Taksim\\_Square.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Taksim_Meydan%C4%B1#/media/Dosya:Taksim_Square.jpg) (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-11:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Trafalgar\\_Meydan%C4%B1#/media/Dosya:Nelson's\\_Column\\_Looking\\_Towards\\_Westminster\\_-\\_Trafalgar\\_Square\\_-\\_London\\_-\\_240404.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Trafalgar_Meydan%C4%B1#/media/Dosya:Nelson's_Column_Looking_Towards_Westminster_-_Trafalgar_Square_-_London_-_240404.jpg) (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-12:**

<https://core.ac.uk/download/pdf/80959923.pdf> (Erişim Tarihi: 15.12.2021)

**http-13:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Tren#/media/Dosya:Stockton\\_&\\_Darlington\\_Railway\\_\(Brown\\_via\\_Getty\\_Images\).jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Tren#/media/Dosya:Stockton_&_Darlington_Railway_(Brown_via_Getty_Images).jpg) (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-14:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Gece\\_Devriyesi#/media/Dosya:La\\_ronda\\_de\\_noche,\\_por\\_Rembrandt\\_van\\_Rijn.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Gece_Devriyesi#/media/Dosya:La_ronda_de_noche,_por_Rembrandt_van_Rijn.jpg) (Erişim Tarihi: 21.06.2022)

**http-15:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Delft\\_Manzaras%C4%B1#/media/Dosya:Vermeer-view-of-delft.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Delft_Manzaras%C4%B1#/media/Dosya:Vermeer-view-of-delft.jpg) (Erişim Tarihi: 21.06.2022)

**http-16:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Canaletto#/media/Dosya:Canaletto\\_-\\_The\\_Entrance\\_to\\_the\\_Grand\\_Canal,\\_Venice\\_-\\_Google\\_Art\\_Project.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Canaletto#/media/Dosya:Canaletto_-_The_Entrance_to_the_Grand_Canal,_Venice_-_Google_Art_Project.jpg) (Erişim Tarihi:21.06.2022)

**http-17:**

[https://en.wikipedia.org/wiki/Hubert\\_Robert#/media/File:Hubert\\_Robert\\_-\\_The\\_Old\\_Bridge\\_-\\_1957.34.1\\_-\\_Yale\\_University\\_Art\\_Gallery.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Hubert_Robert#/media/File:Hubert_Robert_-_The_Old_Bridge_-_1957.34.1_-_Yale_University_Art_Gallery.jpg)

**http-18:**

<https://www.wga.hu/support/viewer/z.html> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-19:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zlenim:\\_G%C3%BCn\\_Do%C4%9Fumu#/media/Dosya:Claude\\_Monet,\\_Impression,\\_soleil\\_levant.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zlenim:_G%C3%BCn_Do%C4%9Fumu#/media/Dosya:Claude_Monet,_Impression,_soleil_levant.jpg) (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http- 20:**

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/James\\_Abbot\\_McNeill\\_Whistler\\_006.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/James_Abbot_McNeill_Whistler_006.jpg) (Erişim Tarihi: 20.06.2022)

**http-21:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1%C4%9F%C4%B1k\\_\(tablo\)#/media/Dosya:The\\_Scream.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1%C4%9F%C4%B1k_(tablo)#/media/Dosya:The_Scream.jpg) (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-22**

<https://www.wikiart.org/en/edward-hopper/sunday> (Erişim Tarihi: 25.06.2022)

**http-23:**

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica\\_\(tablo\)#/media/Dosya:Picasso\\_Guernica.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica_(tablo)#/media/Dosya:Picasso_Guernica.jpg)

(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-24:**

<https://wannart.com/icerik/8228-mutfak-bicagiyla-kesilmis-almanyenin-son-weimar-bira-gobegi-kulturel-donemi-2> (Erişim Tarihi:03.05.2022)

**http-25:**

<https://www.rauschenbergfoundation.org/art/artwork/black-market>

(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-26:**

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/paolozzi-bash-p07414>

(Erişim Tarihi:03.05.22)

**http-27:**

<https://www.wikiart.org/en/malcolm-morley/safety-is-your-business-1971>

(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-28:**

[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Marcel\\_Duchamp,\\_1917,\\_Fountain,\\_photograph\\_by\\_Alfred\\_Stieglitz.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Marcel_Duchamp,_1917,_Fountain,_photograph_by_Alfred_Stieglitz.jpg) (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-29:**

<https://dehrizen.com/silah-ve-performans-chris-burden/>

(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-30:**

<https://www.artsy.net/artwork/anselm-kiefer-lilith> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-31:**

[https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Barrow\\_Steelworks.jpg](https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Barrow_Steelworks.jpg)

(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-32:**

<https://pinacotecabrera.org/en/collezione-online/opere/paesaggio-urbano-con-ciminiera/> (Erişim Tarihi:03.05.2022)

**http-33:**

[https://wikipredia.net/tr/Dynamism\\_of\\_a\\_Cyclist](https://wikipredia.net/tr/Dynamism_of_a_Cyclist).

(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-34:**

<http://mimdap.org/wp-content/uploads/2021/08/S3.jpg>

(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-35:**

[https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/SavasinDegisimi\\_HaldunYalcinkaya\\_v.3.pdf](https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/SavasinDegisimi_HaldunYalcinkaya_v.3.pdf)

(Erişim Tarihi: 05.05.2022)

**http-36:**

<https://www.christies.com/en/lot/lot-5811123> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-37:**

<https://www.artic.edu/artworks/122384/the-way-home-plate-two-from-die-holle> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-38:**

<https://www.moma.org/audio/playlist/256/3296> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-39:**

<https://artinwords.de/ernst-ludwig-kirchner/> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-40:**

<https://www.wikiart.org/en/alfred-sisley/footbridge-at-argenteuil-1872>  
(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-41:**

[https://en.wikipedia.org/wiki/The\\_Grands\\_Boulevards#/media/File:Pierre-Auguste\\_Renoir,\\_French\\_-\\_The\\_Grands\\_Boulevards\\_-\\_Google\\_Art\\_Project.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Grands_Boulevards#/media/File:Pierre-Auguste_Renoir,_French_-_The_Grands_Boulevards_-_Google_Art_Project.jpg) (Erişim Tarihi: 04.05.2022)

**http-42:**

<https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Caillebotte-PontdeL'Europe-Geneva.jpg#/media/Fichier:Caillebotte-PontdeL'Europe-Geneva.jpg> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-43:**

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La\\_Gare\\_Saint-Lazare\\_-\\_Claude\\_Monet.jpg#/media/File:La\\_Gare\\_Saint-Lazare\\_-\\_Claude\\_Monet.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_Gare_Saint-Lazare_-_Claude_Monet.jpg#/media/File:La_Gare_Saint-Lazare_-_Claude_Monet.jpg)

**http-44:**

<https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-g/gogh-vincent-willem-van/vincent-willem-van-gogh-trinquetteille-koprusu-3952/>

**http-45:**

[https://en.wikipedia.org/wiki/Pont\\_Boieldieu\\_in\\_Rouen,\\_Rainy\\_Weather#/media/File:Morning,\\_An\\_Overcast\\_Day,\\_Rouen\\_MET\\_DT1863.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Pont_Boieldieu_in_Rouen,_Rainy_Weather#/media/File:Morning,_An_Overcast_Day,_Rouen_MET_DT1863.jpg) (Erişim Tarihi:03.05.2022)

**http-46:**

[https://arthive.com/pierrebonnard/works/210569~The\\_Pont\\_des\\_arts](https://arthive.com/pierrebonnard/works/210569~The_Pont_des_arts) (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-47:**

<https://www.wikiart.org/en/robert-delaunay/eiffel-tower-1911>  
(Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-48:**

<https://www.wikiart.org/en/ernst-ludwig-kirchner/the-red-tower-in-halle-1915> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-49:**

<https://www.museothyssen.org/en/collection/artists/grosz-george/metropolis> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

**http-50:**

<https://www.wikiart.org/en/max-beckmann/the-iron-footbridge-1922> (Erişim Tarihi:03.05.2022)

**http-51:**

<https://philamuseum.org/collection/object/63547> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)